

HAL
open science

Grenoble & Sfax. Prise au mot

Jean-Michel Roux, Afaf Abdin, Naceur Baklouti

► **To cite this version:**

Jean-Michel Roux, Afaf Abdin, Naceur Baklouti. Grenoble & Sfax. Prise au mot. Jean-Michel Roux. Les Éditions de l'Atelier de Tissage, 68 p., 2018, 978-2-9565409-0-8. halshs-02058138

HAL Id: halshs-02058138

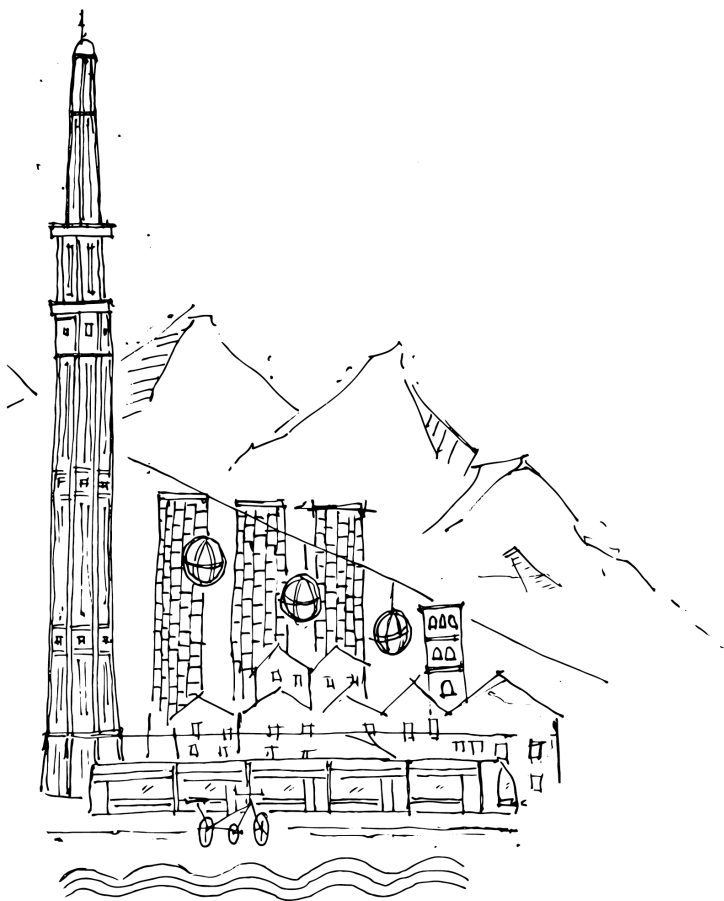
<https://shs.hal.science/halshs-02058138v1>

Submitted on 14 Dec 2022

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Grenoble
&
Sfax

Jean-Michel Roux
Afaf Abin

Les éditions de l'Atelier
de Tissage urbain

Prise au mot

Texte

Jean-Michel ROUX, urbaniste OPQU, Maître de Conférences à l'Institut d'Urbanisme et de Géographie Alpine (IUGA - Université Grenoble Alpes) et chercheur au laboratoire de sciences sociales Pacte, jean-michel.roux@univ-grenoble-alpes.fr

Illustrations

Afaf ABDIN, architecte et urbaniste, chargée de cours à l'IUGA.

Traduction

Naceur BAKLOUTI, chercheur en patrimoine culturel immatériel et littérature ethnique, ancien professeur de muséologie et conservateur de musées, ex-inspecteur du patrimoine, Institut National du Patrimoine (Tunis).

Relectures

Yasar Abdin, Yosra Achich, Naceur Baklouti, Ali Bennisr, Ségolène Cognat, Marie-Françoise Flori, Salma Ellouz, Françoise Petitjean, Fanny Vuillat, Marie-Christine Couic et Suzel Balez de BazarUrbain, les bibliothécaires de l'IUGA et les élèves des cours de Français de la Maison de France à Sfax.

Design graphique

Léa Laforest et Marie-Lou Garcia

Remerciements

Cet ouvrage a pu voir le jour grâce au soutien de la Direction de l'Action Internationale et Européenne de la Ville de Grenoble, du Comité de pilotage du jumelage Sfax-Grenoble, de la Maison de France à Sfax, du master UCI et de la Bibliothèque de l'IUGA. Un immense merci à Yosra Achich, Katia Boudoyan, Bérangère Durok, Monique Muth et Fanny Vuillat.

Ce livre est le fruit de sept années d'enseignement avec les étudiants en master d'urbanisme de l'Université Grenoble Alpes et les doctorants en géographie de l'Université de Sfax. Que nos collègues d'atelier (Fanny Vuillat, Marlène Leroux, Emmanuel Matteudi) et le Pr. Ali Bennisr de l'Université de Sfax reçoivent ici l'expression de notre gratitude.

La mise en page a bénéficié de l'aide technique de Jean-Marc Combé du Centre d'impression métropolitain de Grenoble - Alpes Métropole - Ville de Grenoble.

Achevé d'imprimer en février 2019 sur les presses de l'imprimerie NOVAPRINT, Z.I. Poudrière 2, Rue du coton, 3002-Sfax

Les Éditions de l'Atelier de Tissage Urbain - Grenoble, 2018

ISBN 978-2-9565409-0-8

Prix de vente : 15 € / 20 DT

International Cooperation
and Urban Development

Préfaces
p. 6-7

Coopération et
Pédagogie
p. 8-9

Abécédaire
p. 29-33

Voilà l'heureux aboutissement d'un projet lancé au printemps 2016. Il souligne toute la richesse de la longue coopération entre Sfax et Grenoble à travers leurs consulats, municipalités, universités et instituts d'études supérieures mais aussi, de façon plus large, à travers les échanges entre les deux sociétés civiles.

Ces deux villes ont des langues en partage. Le français est notre langue seconde et l'arabe est tout autant parlé à Grenoble que l'anglais ou l'italien, du campus universitaire de Saint-Martin-d'Hères jusqu'aux quartiers du Pont-de-Claix. Ce livre rend aussi un juste hommage à notre arabe dialectal en le mettant sur un pied d'égalité avec les deux autres langues grâce à la finesse et à la malice de la traduction.

Ce livre démontre toute l'agilité de nos compatriotes sfaxiens dans leurs choix langagiers, eux qui passent allégrement de l'arabe classique ('arabyia), à la variante sfaxienne de l'arabe tunisien puis au français, d'une phrase à l'autre, si ce n'est au sein de la même phrase. Ce livre montre que le qui pro quo – comme sur le mot bled – peut parfois être source de découverte.

Louons le souci de proposer à la fois une lecture pour les plus petits, qui peuvent prendre plaisir à se faire lire avant même de savoir lire, et une lecture érudite de l'abécédaire grâce à l'apport de nos spécialistes en urbanisme, patrimoine et linguistique.

Ce livre réussit finalement le défi de construire des ponts avec des mots.

Mme Soumaya Zoraï Chaâbani

La Maison de France est heureuse d'accueillir la publication de cet ouvrage qui célèbre une très belle coopération entre les villes de Sfax et de Grenoble. Et ce de la meilleure façon qui soit : à travers le regard et les mots de deux enfants qui se découvrent l'un l'autre dans leur environnement respectif. C'est à la fois le symbole de la tolérance, de l'ouverture à l'altérité et du partage. Finalement, ne sont-ce pas là les symboles d'une coopération réussie ?

Depuis sa création, en 1969, ce jumelage entre les deux villes a généré de nombreux projets portés par des femmes et des hommes de part et d'autre de la Méditerranée. Il s'incarne principalement dans de fructueuses coopérations sur des thématiques fortes comme le développement économique, la formation professionnelle, l'appui au secteur associatif et à la société civile, l'environnement, l'aménagement urbain et ville durable et bien sûr la coopération universitaire (avec les facultés de médecine, de gestion, d'économie mais aussi avec l'Institut d'Urbanisme et de Géographie de Grenoble). Cette coopération repose sur une philosophie partagée de la coopération internationale, dans un dialogue d'égal à égal.

La Maison de France se réjouit de collaborer à ces échanges en étant tout à la fois un lieu d'accueil et un point de rencontre. Elle salue également une coopération innovante portée par la société civile et par la municipalité de Sfax.

Ce livre illustre l'amitié et la force des liens qui unissent Grenoblois et Sfaxiens mais aussi de manière générale Français et Tunisiens.

Mme Katia Boudoyan

Cet ouvrage a une double origine : un projet de coopération internationale et un projet pédagogique.

L'Institut d'Urbanisme et de Géographie Alpine (IUGA) contribue à la coopération entre la Ville de Grenoble et Sfax par des ateliers d'urbanisme. En l'espace de sept ans, ils ont généré de nombreux projets tout en devenant un véritable événement culturel dans les deux villes à travers le travail réalisé avec les populations et les expositions finales des ateliers. Les municipalités de Grenoble et Sfax, l'Université de Sfax, le syndicat mixte des transports en commun de Grenoble ou la société d'aménagement de Taparura ont passé, tour à tour, des commandes aux étudiants du master « Urbanisme et Coopération Internationale » sur des problématiques liées à l'urbanisme : les transports et modes de déplacement, l'accessibilité aux espaces publics, le patrimoine architectural et urbain, les relations ville-port, le lien santé-ville, le sport et les équipements sportifs, l'agriculture urbaine, la gestion des déchets, la place de l'enfant en ville, etc.

En parallèle à ces ateliers, un projet pédagogique a été initié pour mettre en dialogue les étudiants francophones se rendant à Sfax avec la promotion anglophone du master « International Cooperation in Urban Planning ». Ces étudiants ont en commun une manière d'envisager leur futur métier d'urbaniste, dans la coopération et la circulation des savoirs. Le projet visait à les faire échanger sur les mots de l'urbanisme et de la ville dans leurs langues respectives. Grenoble et Sfax servaient de terrain d'étude. Les étudiants ont ainsi découvert que les deux villes avaient des mots – si ce n'est des maux – en commun. Ce livre s'inscrit dans le prolongement de ces projets. Il entend présenter Grenoble et Sfax à travers le prisme d'une discussion d'enfants ; deux enfants qui se font visiter leur ville.

Cet ouvrage « sans queue ni tête » peut se lire de gauche à droite comme un livre en français (sens de lecture dextroverse) ou à l'inverse, de droite à gauche comme un livre en arabe (sens de lecture sinistroverse). Il est polyglotte, écrit en français et arabe dialectal de Sfax pour les dialogues, les deux langues parlées au quotidien par les habitants mais aussi en arabe classique pour l'abécédaire et les préfaces. Le récit se compose de saynètes saisissant la vie de tous les jours d'enfants espiègles jouant sur les mots. Deux enfants qui se prennent au mot et deux villes dont ils prennent la mesure.

Le lecteur a le loisir de parcourir les textes du début à la fin de chaque promenade mais aussi de sauter du coq à l'âne. Chaque mot a son équivalent dans l'autre ville qui permet de cheminer de terme en terme. On peut ainsi tailler sa route de l'industrie du gant (Grenoble, page G17) à celle de l'industrie de la chaussure (Sfax, page S10), la couper en contrebandier de corsaire (S4), à Mandrin (G3), ou prendre les chemins de traverse d'oliveraies (S17) en noyeraies (G6). Le lecteur est aussi invité à se reporter à l'abécédaire en pages centrales – pour chaque terme suivi d'un astérisque (*) – et divaguer de mot en mot...

Les dessins permettent eux-aussi, à leur manière, de parcourir et de relier les deux villes au moyen de coupes paysagères imaginaires, de transects, d'élévations doubles ou de paysages urbains mosaïques. Ils cachent même quelques éléments de l'identité de ces villes (les chats, les vélos, les mobylettes zarka et les scooters) qui apparaissent comme des leitmotiv dans les volutes de l'architecture.

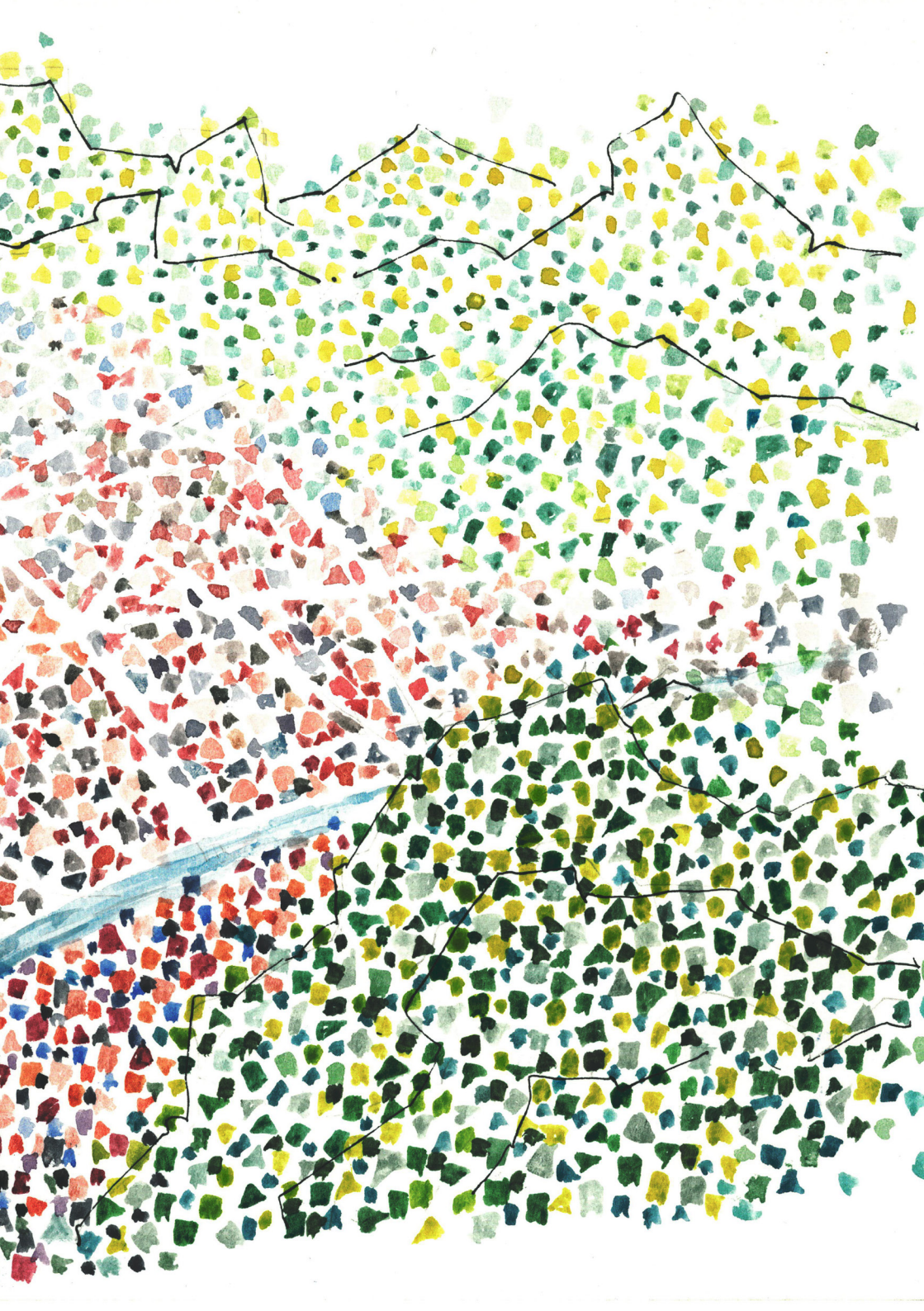
Soyez les bienvenus !

Grenoble

گرنوبل

- Bienvenu à Grenoble. Direction la Bastille pour commencer la visite.
- La Bastille, comme à Paris!?
- Oui, sauf que nous, on n'a pas démolit la forteresse (S9).
- Il y a toujours des canons ?
- Non! On y monte quand on a des invités pour leur montrer la ville et pour ses musées, les courses à pied ou les promenades du dimanche. En été, on y entend maintenant les cigales*, comme dans le Sud de la France! Tu veux qu'on «prenne les bulles» pour y monter?
- Prendre des bulles* ?
- Ne t'inquiète pas, celles-là n'ont jamais éclaté!

la bastille

1
بِاسْتِيبَا

- أهلا بیک في غرونوبل. أيّ نبدأو تَحْوِيسْتنا بالبستِی.
- البستِی کِیما باریز؟
- صحیح، أما إحنا ما هدیناهاش القلعة.
- ما زالوا فیها المدافع؟
- لا! نطلعولها وقت عدنا صَیْفان، باش نُورِیوهم البلاد
- والمتاحف متاعها، والأل للسابقات والأل للتحویس نهار لَحْد. فی
- الصیف، نسمعو البورصرار* کِیما فی جنوب فرنسا! تحب نطلعوا فی
- الفقاعات*؟
- نطلعوا فی الفقاعات؟
- ما تخافش، هادوما ما یتفلقوش!

- Nous voilà au sommet de la Bastille et... ta, ta, ta! Voici Grenoble! C'est grand hein!
- Ben, plus petit que Sfax je dirai. C'est les montagnes (S1) qui sont grandes par contre.
- C'est la «capitale des Alpes» (S1) quand même! Ce n'est pas rien! Et papa dit que c'est aussi la capitale mondiale du micro-technologique*... Alors ?
- Alors daccourdou*...

«capitale des alpes»
2
عاصمة الجبال

- إحنا فی قمة الجبل ... آیا یزِی عاد! أُوكِیَا غرونوبل!
- کبیرة، هُوَاشی!
- صحیح، أما یظهرلی أصغر من صفاقس. لَجبال هی
- الکبیرة.
- راهی عاصمة الألب! موش شویتا! وبویا یقِلی هی زاده
- عاصمة العالم فی المیکروتکنولوجیا*... شُنُو قولک؟
- مُلا داکوردو...

- Là-haut, il y a les grottes de Mandrin*. C'était le Robin des bois de Grenoble, un bandit de grand chemin qui était insaisissable. Il connaissait les montagnes comme sa poche.
- Abay! Un contrebandier, comme nos knètriya*. Et il fait quoi ton «coupeur de route» maintenant ?
- Oh! Il s'est reconverti dans la vente de bières.

mandrin

3
بِانْدِیْن

- غادي إل فوق، فَمّ «مغاور ماندران»* هذا «روبان دي
- بُوَا» متاع غرونوبل، باندي ما يتشدش. يعرف الجبال کِیما
- جیبو.
- أبّی! کِیما کنناتریة متاعنا! وِشْ یعمل ها القطعی تَوّ؟
- أه! ولأ بیع البیرة!

- On domine bien la ville depuis ta Bastille, mais pas de chance avec cette brume...
- Ouais, en fait ce n'est pas vraiment de la brume. C'est la pollution, due aux voitures et aux usines, qui s'accumule entre les montagnes quand il n'y a pas de vent et de pluie. On fait plein d'efforts, tu sais, pour la réduire.
- Bah! Tu n'as pas encore vu notre montagne de phosphogypse* (S1), toi! Et puis, ça vous donne un petit côté Los Angeles!
- T'as de l'imagination! C'est peut-être ça aussi, notre côté Silicon Valley...

Pollution 4

شكر

- نشوفوا البلاد بالقدى من هاذي البستي متاعك، أما ما فمش زهر، برشا ضباب...
- إهاه، أما في الواقع، هاذك ما هؤاش ضباب. هاذك تلوث جاي مل الكراهب ومل المعامل، يتلمد بين لجبال وقت اللي ما فماش ريب ولا مطر. تعرف، فادسين يعملوا برشا مجهودات باش ينقصوا منو.
- زَعَمًا! إنتِ يَحِي ما ريتش جبل «الفوسفوجيبس» * عَدْنَا! أوكْ تقول عليك في لوس أنجلس!
- مَلَا خيال عندك! حتى هُو ممكن، تقول علينا في «سيليكون فالاي»...

- Regarde, Grenoble est à la confluence de deux rivières (S16) qui charrient l'eau de la fonte des neiges : l'Isère et le Drac. On les surnomme le serpent et le dragon parce que l'un peut mordre sournoisement et l'autre être furieux quand il s'emporte.
- Leurs eaux sont un peu grises pour de la neige fondue...
- Attention! L'Isère n'est pas sale! C'est parce qu'elle charrie beaucoup de limon. C'est notre Nil.
- Nil porte quoi...

rivières
5

- إغزر، غرونوبل جاية في ملتقى رَوُز وديان اللي يجيبوا ما التلج كي يذوب: ليزار والدراك. بسميؤهم الحنش والعفريت عَلى خاطر واحد يقدم بالغدرة ولاخر ييدا تاير كي يتغشش.
- تاهو ألما أشخَم، ما تقولش عليه تلج ذايب...
- رد بالك! ليزار موش مَوْسَخ! هاك عَلى خاطر يكركر التراب الباهي. هاذاكا النيل متاعنا.
- انشا الله موش شَتِيلْها عليكم كيما يقولوا المصاروة...

- Regarde à ta droite, en quittant Grenoble, l'Isère coule vers les noyers du Bas Grésivaudan.
- Ce ne sont pas plutôt les noyers qui coulent dans l'Isère?
- Mais, non! Les noyers sont les arbres qui produisent la noix de Grenoble et leurs vergers sont des noyeraias (S17). Avec le noyer et sa noix*, on fait des meubles, des gâteaux, de l'huile, et même du vin et de la teinture!
- Il vaut mieux ne pas se tromper de bouteille!

noyers
6

١٧٤٧٢

— إغزر عَلى مِينك، واد ليزار يجري في اتجاه سِجَر الزُّوزَة في فَرِيذِفودان.

— سِجَر لَعزوزَة؟

— لا! لا! الزوزَة، الزوزَة، يخي ما تسمعش! ما هُو غرونوبل مشهورة بِإنتاج فَاكِيَةُ الزوزَة*. بِاللُّوح متاع السِجَرَة يعملوا الموبيليا وبالغَلَّة يعملوا الفُطُو والزيت وحتى الشراب والصبغة!

— ما يلزمتاش نغلطوا في الدبابس عاد!

- Le Bas Grésivaudan, c'est vers les immenses carrières qu'on a vues hier en arrivant dans la ville? À quoi servent-elles?
- C'est là-bas qu'est extrait la matière pour fabriquer le ciment. Il est utilisé partout en ville : pour les immeubles, pour les églises et même pour les trottoirs.
- Pratique et ça ne fond pas au soleil comme l'asphalte.
- Et ça ne craint pas le gel comme le calcaire des arrêtes de trottoirs... Redescendons vers les quais en passant par le Musée dauphinois et le Musée Saint-Laurent.

ciment
7

١٧٤٧٣

— الفَرِيذِفودان، هاك اللي جاي في اتجاه هاكي المقاطع العظيمة اللي شِفناها أمس وقت وصلنا للبلاد؟ لَوَاش تصلح؟

— من غادي يستخرجوا التراب اللي يصنعوا مَتُو السيمان، والسيمان يستعملوه إَل كل شَيءٍ؛ للعِمارات والكنيسيات وحتى للتزوارات.

— باهي، يساعد، وما يذوبش في الشمس كي الرفت.

— وما يتأثرش بالجليدة كيما كذال بَرَدوزَة التزوارات... أَي نهبطوا للكاثي ونتعداوا إَل متحف دوفينوًا ومتحف سان لوران.

- Mais c'est le serpent de l'Isère dont tu me parlais! Il a l'air en mauvaise posture.
- Tu ne crois pas si bien dire! C'est une sculpture qui rappelle que la ville a été fondée à cet endroit même, par les légions romaines. Le Lion* c'est Rome et le Serpent c'est l'Isère qui est vaincue, franchie par un pont. C'est écrit dessus.
- Là? C'est du latin pour moi

fontaine du lion et du serpent
سبالة الحيد
8
سبالة الحيد

- أهو الحنش متاع ليزار إيلي حكيت لي عليه! أهو حالتو ما تعجيش.
- كلامك عَسَل! هاديكا صنبة تذكّر باللي البلاد أسسها عسكر روما في ها البقعة. الصَّيد* هو روما، والحنش هو ليزار المغلوب، إيلي بناوا فوق مَتو قنطرة. أوكا مكتوب عليها.
- هُنا؟ تقولشي عليها مكتوبة باللاتينية!...

- Voici la Porte de France*. Une des portes fortifiées de la ville (S8).
- Pourquoi de France ?
- Elle ouvrait sur la route qui menait à Paris et au reste de la France quand Grenoble était à la frontière du royaume.
- Elle ne protège plus grand chose ta porte!
- Elle est peut-être ouverte à tous les vents mais c'est le seuil de notre ville. On rentre chez nous quand on la passe.

سيبان
9
la porte de France

- أهو باب فرنسا*. هذا واحد مَلْ أبواب المحصنة متاع البلاد.
- علاش باب فرنسا؟
- عَلْ خاطر يجل على التَّيْنِيَّةِ إيلي توصل إلْ باريز وكل فرنسا وقت كانت غرونوبل علْ حدود المملكة.
- ما عاد قَمَّ ما يحمي ها الباب!
- هو ممكن محلول علْ كل لرياح، أما هو عتبة بلادنا، وكي ندخلوا مَنُو، معناها رُوْحنا لبلادنا.

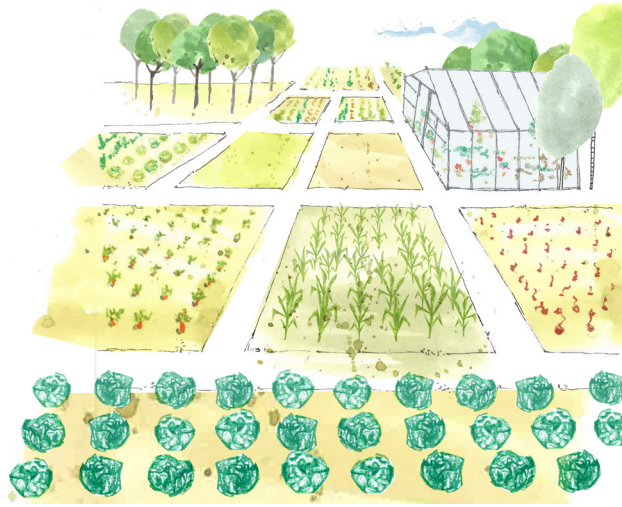

- Tiens? Un «car»* sur rail?
- C'est un «tram», un tramway quoi (S7).
- Ah ouais, un tram!
- C'est électrique. Grenoble est l'une des premières villes à l'avoir remis en service dans les années 1980 avec la TAG*.
- TAG? TAG! Tagada, tagada, voilà les Indiens!

ترامواي
10
تاجا

- شُنُو هذا؟ كار تمشي فوق سكة؟
- هاذايا ترامواي!
- إم! هذا هو الترمواي!
- تمشي بالتريسيتي، غرونوبل من أول البدان إيلي رجعت حَدَمْتُو في الثمانينات مع «التاق».
- «التاق»؟؟ وخرافتنا تاقا، تاقا، والعام الجاي تجينا صابة!

- Si on prend le tram A, direction La Poya, on pourrait aller au jardin de mon grand-père.
- Ta famille a un jnen (S13)?
- Mon grand-père loue une parcelle dans un jardin ouvrier à Saint-Martin-d'Hères. Ma mère jardine dans des bacs que la mairie met à disposition au pied des immeubles. Elle fait même son propre compost* avec ses voisines. Par contre, elles font la chasse aux bassines d'eau qui traînent. On est envahi par les moustiques-tigres*!
- Des tigres, des serpents, des moustiques... C'est la jungle Grenoble!

jardins

11

سوق

- وقت نركبوا في الترمواي نُومَرُو أليف، على ثنية «البويا».
- نَجْمُوا مَشيوا إلى سانية جدي.
- عَمَلْتك عندها جنا؟
- جدي كاري قديمة أرض في سانية مشتركة في سان مرتان دهار. إمي غارسة النوار في أحواض البلدية تحت العمارات، وهي إيلي تَحْضُر التربة مع جاراتها. وزيد يَقْضُوا على بقاياع الما الراقد... الوشواشة كلاتنا؟
- صيوذة، حنوشة، وشواشة... تي هاذيي أدغال غرونوبل!

- Voici les cours Jean-Jaurès et Libération. Mis bout-à-bout, ils font 7 kilomètres en ligne droite, direction Echirolles et les stations de sports d'hiver. Et voilà le marché de l'Estacade (S12).
- Le marché de l'escalade?
- Marché de l'Estacade, pas de l'escalade! Le marché s'est installé sous les voies de chemin-de-fer qui passent au-dessus des rues par une estacade*. Les urbanistes voulaient permettre à la ville de ne plus être coupée par les voies, comme à Chicago ou New-York.
- Merci pour l'anecdote, Monsieur le guide conférencier!

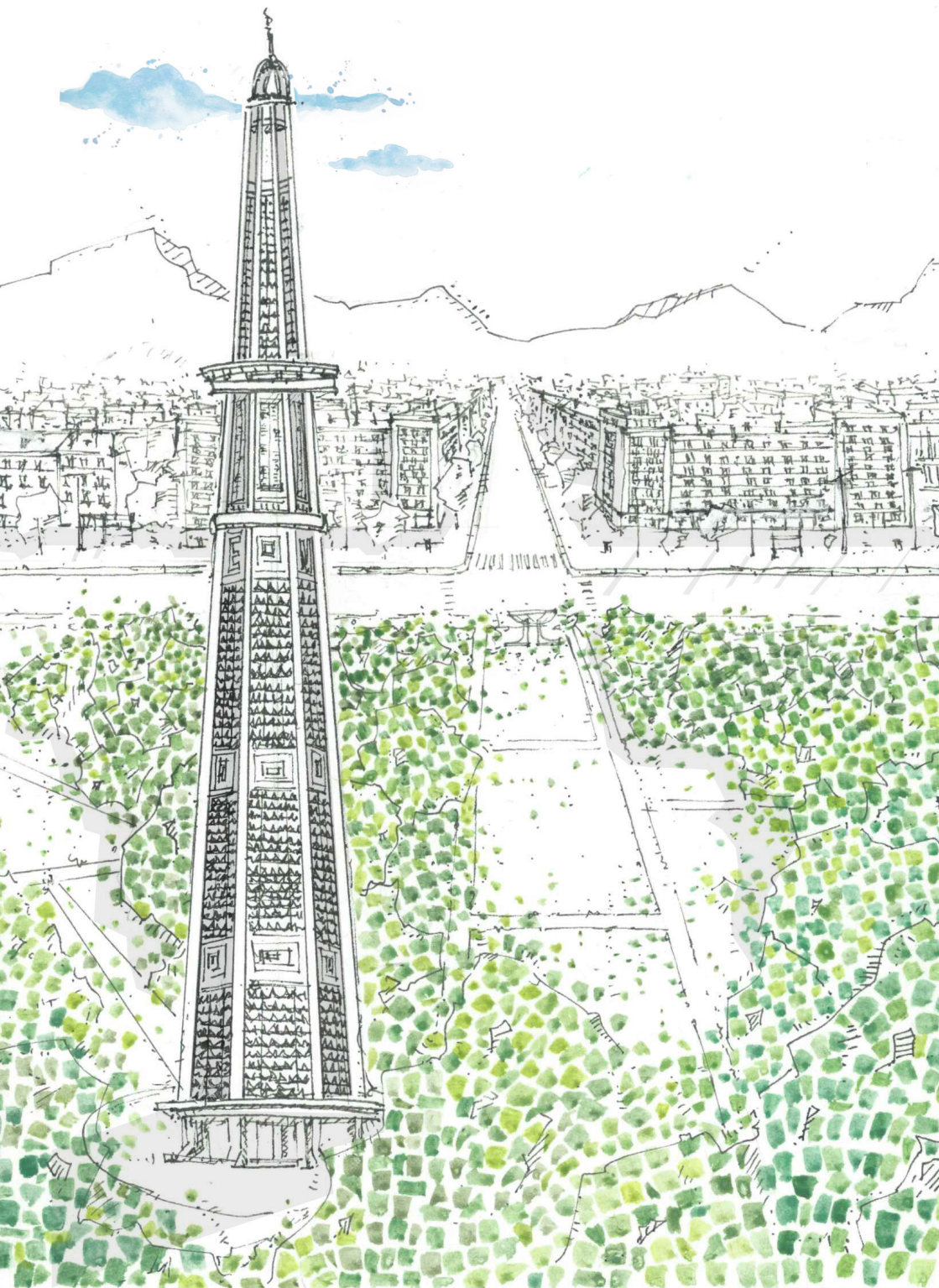
- تَوَّ هاذي ممرات جان جوراس وليبيراسيون. كان نُلْصَقْوها إلى بعضها، يُوَلِّي طولها 7 كيلومتر في خط مستقيم في اتجاه إيشيرول ومحطات الرياضات الشتوية. وهاذا سوق لاستكاد.
- سوق لاستكاد؟
- لا، سوق لاستكاد موش لاستكرا! السوق ناصب تحت السكة إيلي تتعدى فوق النهوجة بقنطرة*. المهندسين إيلي يهيووا المدن عملوا باش السكة ما نَشْفَشْش البلاد، كيجا في شيكاغو والأنيويرك.
- شكرا على الفِدْلَكَة يا سي الدليل المحاضر!

marché de l'estacade

12

سوق

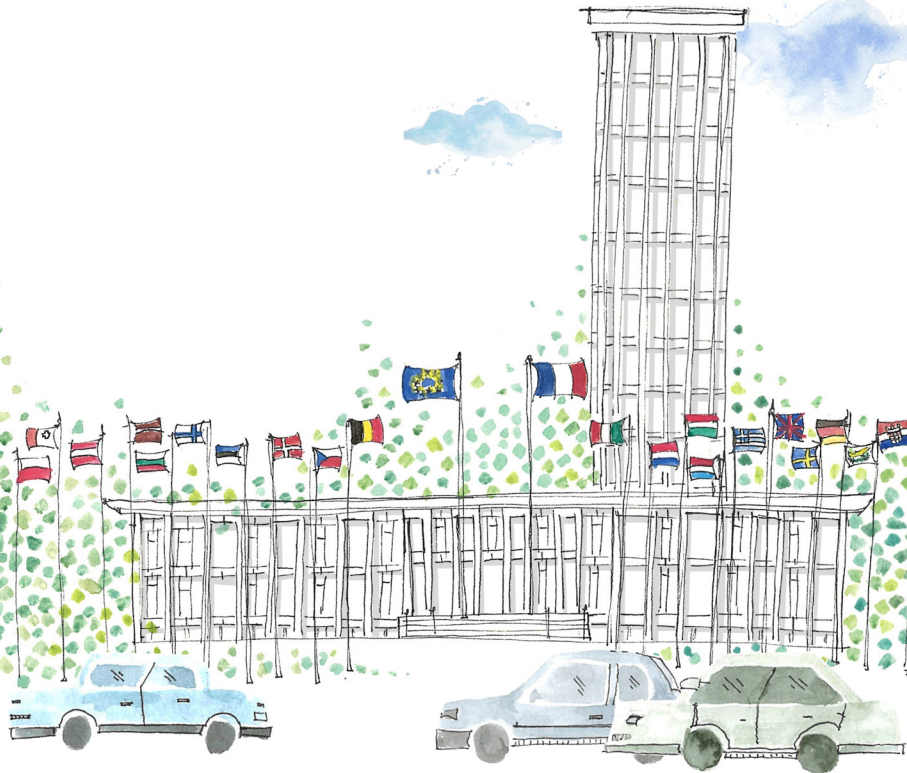

- Et voici le parc Mistral (S15). Il y a tellement de choses à faire ici : du vélo, du roller, de la pétanque, du hockey, des pique-niques...
- Il est géant votre minaret mais qu'avez-vous fait de la mosquée ?
- Ce n'est pas un minaret (S14), c'est la tour Perret*! Elle a été construite en béton pour l'exposition sur la «houille blanche», l'électricité en langage de Grenoblois... et derrière c'est l'hôtel de ville* (S6).
- Avec ses drapeaux et son architecture, on dirait les Nations-Unies à New-York.
- Voilà, là tu nous flattes!

- وهذاذايا منتزه ميسترال. نَجْمُوا نعملوا فيه برشا حوايج: نركبوا عَلى بُساكل، والأَلْعَجالي، والأ نلعبوا الكورة الحديدية والأ الهوبي، والأ نعملوا بيكنيك... عَملاقة هاذي الصمعة متاعكم، مَلا شَعملتوا للجامع؟ ما هَيَاش صمعة، هاك برج بيَري*! بُناوَه بالسيمان والحديد إَلْ معرض «الفحم الحجري الأبيض»، التريسي تي بلوغة الغرونبلية... ومن تالي قَم قصر البلدية. پُدرابواتو وهندستو، تقول عليه الأمم المتحدة في نيو يورك.
- هَكاك نَنفُخ فينا!

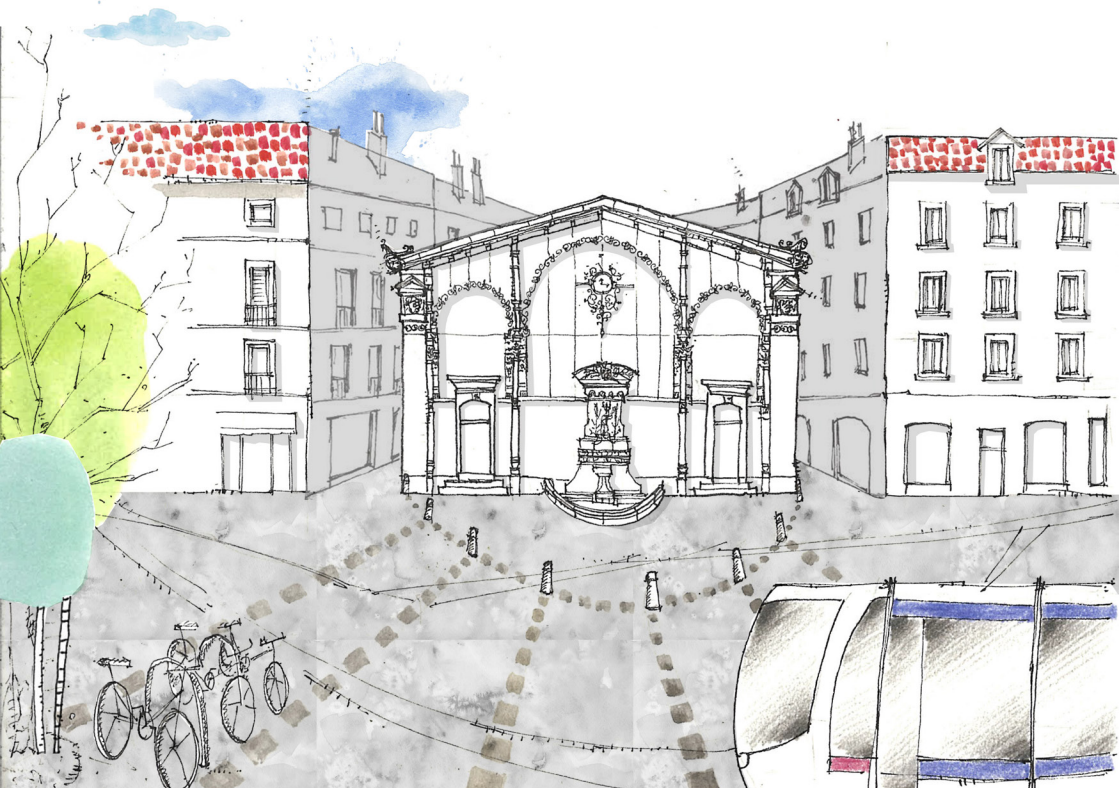
parc mistral / برج ميسترال /
13
hôtel de ville / برج بيروي /
tour perret / قصر البلدية

- Viens, c'est l'heure du marché (S15). Tu peux faire tes courses soit au marché couvert des halles*, soit auprès des marchands forains qui sont autour des halles. Prenons quelques ravioles*, du bleu du Vercors-Sassenage et de la tomme de Chartreuse pour le repas de midi.
- Cette architecture en acier me rappelle une carte postale du vieux Sfax que j'ai vue chez mon grand-père...
- Et maintenant nous voilà place Notre-Dame. Elle doit son nom à la Cathédrale Notre-Dame, construite à partir du 10e siècle pour l'évêque saint Hughes.
- Ugh!
- Et la place sur laquelle on se trouve a été construite à l'emplacement de l'ancien cimetière de la cathédrale!
- Oups! Comme Sfax Al Jadida, la ville nouvelle de Sfax!

les halles sainte-clair
14
كل في سفاك

- أي إيجا، تَو وقت السوق. تَجْمُ تقضي قضياتك م السوق المغطّي* والأ م النصابة إلی دایرین بیه. ناخذوا كعبات رافیول وشوئی جین بالمعدنوس وشوئی جین طري للفظور.
- ها البئیة بالحديد تذكّرني ببطاقة بريدية عل صفاقس القديمة، شفتها عند جدي...
- وتو إحنا في رحبة نوتر دام. إسمها جاي من كنيسة نوتر دام إلی بداوا یبنیوا فیها مل القرن العاشر للیباص هوئ.
- هوؤه!
- والرحبة إلی إحنا فیها خذات بقعة جبانة الكنيسة!
- إبه، کیمما صفاقس الجديدة في بلادنا!

- Tiens, il y a le vieux Raouf sur son banc au soleil. Il est heureux car il sait qu'il rentrera au bled* cet été. Ça faisait trois ans.
- Trois ans sans aller en centre-ville? Grand-père y retourne avec maman toutes les semaines avec leurs «couffins»*...
- Patin-couffin! Elle emmène ton grand-père au marché dans un couffin!
- Avec son «couffin», quoi! Avec son panier en feuilles de palme pour faire les courses.

bled / couffin
15
بلد / كوفين

- أه، آهو عمّ رؤوف يتشمس علّ البنك متاعو. هوّ فرحان علّ خاطر يعرف إلی هوّ مَرَّوح للبلاد* في الصيف الجاي. تَوّ عندو ثلاثة سنين.
- ثلاثة سنين ما شماش إلّ وسط البلاد؟ جدي وإمي يَرَّوحوا للبلاد كل جمعة بالقفاف متاعهم*...
- قفاف خفاف نظاف! يَحِي إِمك تَهز جِدك للسوق في قفة!
- إنت ما فهمت شَي! هيّ تمشي للسوق وتَهز قفتها العَرَف باش تقضي فيها، هاك ما فَمّا!

- C'est quoi ces grosses pièces de monnaie dans le sol avec écrit CULARO ?
- Ah! Ces clous en cuivre ? Ils marquent l'emplacement du mur de notre ville, quand elle était gálo-romaine. Il n'en reste que des vestiges parce qu'on a démolí et reconstruit plein de fois les murailles*, toujours plus loin, pour englober les nouveaux faubourgs. La dernière enceinte a été démolie après la Première Guerre mondiale*.
- Je construis, je démolis, je construis... Nous à Sfax, on a toujours gardé la même muraille (S8).
- Oui, mais maintenant les maisons de la vieille ville pointent le bout de leur nez au-dessus des créneaux...

- شُنيَا ها الفلوس اللاصقة فُلُ الأَرْض ومكتوب عليها كولارو؟
- آ! هاكي مسامر النحاس؟ هاكوما يرشُموا بقعة سور البلاد في العهد الغالي الروماني. ما فَعَدُ مِنُو كان الأثار عُلُ خاطر هَدُوهُ وعادُوا بناوُهُ برشا مَرَات هاكُ السور*, وكل مَرَّة يزيدوا يبعُدوا بيه باش يَضَمُوا الربوطات الجديدة. آخر سور تُهَدُ في الحرب العالمية لَوُلة*.
- نبنيو، نهْدُوا، نبنيو... احنا في صفاقس، حافظنا على السور الأصلي.
- إهَاهُ، أما فَمَا ديار في المدينة العتيقة أعلى من شَرَف السور...

- Regarde, c'est le dernier gantier* de la ville.
- Le dernier? Vous aviez beaucoup de fabricants de gants? Ah! C'est parce qu'il fait froid ici.
- Presque. Parce qu'il y avait beaucoup de chèvres dans les montagnes et qu'on fabriquait de bons gants avec leur peau.
- Et pour le ski, avec quoi fabriquez-vous vos gants maintenant?
- En «peau liamide», en «peau lyester» ou en «peau lyuréthane».

- شوف، هذا آخر صانع قفازات* في البلاد.
- آخر واحد؟ يعني كان عندكم برشا صناع قفازات؟ إيه! لازم عل خاطر الدنيا باردة هوني.
- تقريبا. عل خاطر قفازات برشا معيز في الجبال، ومن جلدهم يصنعوا أحسن قفازات!
- وللسكي، باش تصنعوا القفازات؟
- على كمل، موش من جلد البعائر!
- ع الطاير...

- Chouf comme tu dis ! Un «bar à chats».
- Un bar à quoi ? C'est quoi ce charabia?
- Mais non ! C'est un bar... à... chats !
- Ah !... alors ils ne servent que du lait ?
- Pas du tout ! C'est un café avec plein de chats. Les gens peuvent jouer avec eux, les caresser... Il y a même plusieurs «bar à chats» à Grenoble ! On y finit notre visite (S8)?

- شُوف، كيما تقول بار للقطاطس.
- بار شُوف؟ بالقراطس!
- تي لا! هذا بار للقطاطس!
- آ! مالا ما يُسْرِيوُا كان الحليب؟
- لا موش صحيح! هاذي قهوة مُعْبِيّة بالقطاطس. الناس يَجْمُوا يلعبوا معاهم ويحتنوا عليهم... في غرونوبل قَمَّ برشا بيران للقطاطس! أيّ نُوفَاوَا بيهم زيارتنا؟

- **Amandes, amandiers (S13)**
L'amandier prend place traditionnellement dans les jnens de Sfax aux côtés des abricotiers, des figuiers et des grenadiers et autres arbres fruitiers. Il est aussi cultivé en plein champ dans les bouras qui forment une ceinture d'arboriculture en sec, entourant la zone urbaine. La région aurait quelques cinq millions de pieds, mais qui souffrent actuellement des sécheresses répétées. L'amande de Sfax est réputée pour sa qualité supérieure et la large palette de ses variétés qui portent en général les noms des familles qui l'auraient greffée (Zahhaf, Ksontini, Fourati...). La pâtisserie l'utilise largement pour réaliser massespains (mlabbés, sorte de macarons fourrés d'amandes pilées, et enveloppés de sucre glace et de meringue), baklava (baqlaoua, petit gâteau losangé, constitué d'une farce d'amande, entre plusieurs couches de pâte feuilletée), et gimblettes (kaak, de petits anneaux en pâte d'amande de 1 à 2 cm de section et d'environ 5 cm de diamètre). Les amandes servent aussi à la préparation du traditionnel sirop d'orgeat, appelé rouzata.
c.f. Olive, oliviers, oliveraies (S17) ; Noix, noyer, noyeraie (G5)
- **Bab Diwan (S8)** L'enceinte de Sfax avait deux portes au Moyen-Âge : Bab al-Jebli au nord et Bab al-Diwan ou Bab al-Bahr (porte de la mer) au sud.
c.f. Porte de France (G9) ; Murailles de Grenoble (G16) ; Murailles de Sfax (S8)
- **Bled (G15)** Bled (fr)/Bled (ar) : en arabe sfaxien, le bled at-arbi est le centre-ville, synonyme de médina. «Retourner au bled» signifie aller à la médina pour faire ses courses. En français, il désigne le village d'origine de ceux d'Afrique du Nord («rentrez au bled») voire plus généralement un lieu périphérique, un peu perdu («un bled paumé»). Le centre d'un côté, la périphérie de l'autre...
- **Borj (S13)** Les borjs de Sfax (du mot «tour» en arabe) sont des habitations estivales à caractère semi-rural. Au 19e siècle, les familles sfaxiennes les convertissent en habitations permanentes. Certains construisent alors de somptueuses résidences qui portent le nom de borj palais. Les divisions de terrains entre enfants et la désaffection pour ce type d'habitat entraînent la démolition ou l'abandon de nombreux borjs. Un mouvement de préservation de ce patrimoine, porté entre autres par l'association «Borj en péril» essaie d'inverser la tendance.
c.f. Jhen (S13) ; Tour Perret (G13)
- **Bulles – les (G)** Les Grenoblois sur-nommement ainsi les cabines sphériques du téléphérique qui va, depuis 1934, du centre-ville à la Bastille, quelques 266 mètres plus haut.
- **Casamaures (S6)** Cette villa de Saint-Martin-le-Vinoux a été construite à la fin du 19e siècle, en pleine mode
- orientaliste, en style arabesque (néo-mauresque), mais avec un matériau innovant pour l'époque : la pierre factice réalisée en blocs de béton moulé. Elle est classée aujourd'hui monument historique.
c.f. Hôtel de ville – Sfax (S6)
- **Car (S7)** Nom sfaxien du bus. Les Grenoblois distinguent le bus de la TAG, qui roule en agglomération le long d'un trajet fixe, du car qui transporte les passagers hors de l'agglomération.
c.f. TAG (G10) ; Taxi (S7) ; Tramway (G10) ; SORETTRAS (S7)
- **Charmoula (S12)** Sauce douce réalisée avec une marmelade de raisins secs et d'oignons cuite dans l'huile d'olive et accompagnée d'épices. Elle accompagne un plat de poisson salé qui se consomme pour la fête de rupture du Jeûne de Ramadan : l'Aïd es-Seghir ou Aïd el-Fitr.
- **Chaussures (S10)** Sfax et Romans-sur-Isère dans le Dauphiné (Drôme) sont deux centres historiques de fabrication des chaussures.
c.f. Gant, gantier, ganterie (G17)
- **Chicha (S8)** La chicha ou narguïlé est une grande pipe à eau d'origine persane utilisée principalement en Iran et dans le monde arabe pour fumer le tabac dans les cafés.

- **Churros** Les churros sont des beignets d'origine espagnole, frits à l'huile, et souvent vendus dans les foires et marchés.
- **Cigale (G1)** La cigale est un insecte originaire de la Méditerranée qui se nourrit de la sève des arbres et produit un chant strident. La cigale est observée sur les pentes de la Bastille depuis quelques années. L'exposition et le terrain calcaire et sec ont créé un microclimat méditerranéen ayant permis l'établissement d'une flore méridionale propice à son installation.
- **Compost (G11)** Le compost est un terreau obtenu par la dégradation des déchets organiques de la maison (épluchures, déchets de jardinage, papier, carton et bois non traités) dans un bac : le composteur.
- **Corsaires (S4)** Les marchands et armateurs de certains ports tunisiens comme Tunis, Bizerte ou Sfax se faisaient corsaires à l'occasion. Dotés d'une «lettre de course» dûment signée par le Bey de Tunis, ils armaient des embarcations pour arraisonner les navires européens (maltais, vénitiens, etc.). Les prises étaient partagées entre le Bey et l'armateur. Le corsaire ne pouvait croiser qu'en période de guerre. Pris par l'ennemi, son équipage était considéré comme prisonnier, au contraire des pirates qui étaient immédiatement passés par les armes. Selon
- des écrivains anglais voyageant en Tunisie, un riche marchand sfaxien, «grand douanier» de la ville, Mahmoud Djellouli (1750-1839), possédait une vingtaine de navires de type chebec voués à cette activité. Ce dernier jouissait d'un tel prestige auprès de l'administration beylicale qu'il fut même nommé ambassadeur à Malte.
- c.f. *Mandrin (S4 et G3)* ; *Razza (S4)* ; *Knètrija (G3)*
- **Couffin (G15)** Le «couffin» (Tunisie, mot courant) désigne un grand panier de vannerie souple à anse, en folioles de palme, utilisé pour le marché. Habillé intérieurement, il désigne un berceau portatif (France, mot un peu démodé).
- **Daccoundou (G2)** D'accord en arabe tunisien. L'arabe tunisien et l'arabe de Sfax empruntent beaucoup de mots au français.
- **Djerba - île de (S2)** Grande île située au sud-est du golfe de Gabès. C'est la plus grande île des côtes tunisiennes (614 km²). Djerba est devenue depuis les années 1960 une destination touristique populaire, parfois au détriment du paysage et de la culture locale.
- c.f. *Kerkennah - les îles (S2)*
- **Estacade (G12)** Une estacade est un pont de chemin de fer sur pilotis ou encore une structure en maçonnerie permettant d'atteindre un viaduc métallique franchissant un obstacle.
- que l'essence, soit en transformant leur réservoir permettant d'aller dans des «kiosques de distribution», soit en fixant une bonbonne dans le coffre. La région produit d'ailleurs du gaz et de l'essence dans le golfe de Gabès. Les bus grenoblois roulent eux-aussi pour partie au gaz compressé... mais pas en bonbonne.
- c.f. *TAG (G10)* ; *Taxi (S7)*
- **Halles (G14)** Les halles Sainte-Claire ont été construites en 1874 à l'emplacement d'un couvent de sœurs clarisses. Sfax avait aussi un marché couvert (type halle Baltard) réalisé en 1892 et qui a été démolí depuis.
- **Hier à Soussse, Ici à Sfax (S1)** «Hier à Soussse» est une chanson de l'album Bleu Pétrole d'Alain Bashung de 2007 (paroles et musique de Gaëtan Roussel) : «Ici à Sfax, ici à Sfax ; Hier à Soussse, hier à Soussse ; Demain Paris, demain Paris ; Aucun cadran n'affiche la même heure ; Aucun amant ne livre la même humeur».
- **Hôtel de ville - Grenoble (G13)** Construit sur les plans de Maurice Novarina et inauguré fin 1967, ce bâtiment de douze étages fait appel à un mur-rideau dû à Jean Prouvé. Il abrite un grand nombre d'œuvres d'art dont une mosaïque de tesselles de marbre réalisée par Charles Gianfranni.
- c.f. *Hôtel de ville - Sfax (S6)*
- Dans les années 1960, le plan d'urbanisme dit Plan Bernard souhaitait que les voies de chemin de fer passent en viaduc dans les nouveaux quartiers du sud de la ville afin de ne pas entraver la croissance urbaine et les déplacements.
- **Fondouk (S11)** Le fondouk Al Hadadin ou caravansérail en français a d'abord accueilli les marchands qui se groupaient en convois de dromadaires (caravanes) pour traverser le Sahara. Il a ensuite hébergé les forgerons de la médina. Il a été entièrement rénové pour recevoir des manifestations culturelles.
- c.f. *Patient anglais - le (S1)*
- **Gant, gantier, ganterie (G17)** Grenoble fabrique des gants depuis le Moyen-Âge mais la ganterie ne devient la principale industrie de la ville qu'au 19e siècle grâce à l'invention en 1834, par le gantier Xavier Jouvin, de la «main de fer», un emporte-pièce qui permet de découper six gants à la fois. Grenoble devient alors la capitale de la ganterie de luxe. En 1860, on dénombre 112 fabriques employant 32 000 ouvriers, principalement des femmes. Il ne reste plus qu'une seule ganterie.
- c.f. *Chaussures (S10)*
- **Gaz (S7)** Les taxis sfaxiens ont adapté leurs véhicules pour rouler avec du gaz domestique, moins cher

- **Hôtel de ville – Sfax (S6)** Il a été construit en 1906 dans le style arabesque (le terme néo-mauresque est désuet ; cf. François Béguin, Arabesques, Paris : Dunod, 1983) sur les plans d'un architecte français, Raphael Guy. Il contient en son sein un petit musée archéologique qui possède lui-aussi des mosaïques... datant de la cité romaine de Thanae. *c.f. Hôtel de ville – Grenoble (G13)*
- **H'z'em Bourguiba (S16)** Le H'z'em Bourguiba est un système de canaux qui entourent la ville et la protège des inondations en dérivant l'eau des oueds en direction de la mer. Il répond à la même logique que l'endiguement du Drac depuis l'époque de Lesdiguières. *c.f. Oueds (S16)*
- **Jnen (S13)** Les banlieues de Sfax se composaient jusqu'au 20e siècle de terres agricoles faites le plus souvent de vergers (jnen) entourant un borj, habitation estivale à caractère semi-rural, devenues résidence permanente à partir du milieu du 19e siècle. Si la culture d'arbres fruitiers en sec était prépondérante, le maraîchage et télévage, plutôt d'appoint, étaient également pratiqués. La taille de ces exploitations variait entre 5 000 et 20 000 m². *c.f. Borj (S13)*
- **Karour (S2)** Le céphalopode emblématique des îles Kerkennah, le poulpe, est piégé dans des gargouillettes appelées karour (la bouteille), qui prennent la forme d'une jarre trouée. Le poulpe peut y entrer... mais pas en ressortir. *c.f. Pêche à la charfia (S2) ; Kerkennah – les îles (S2)*
- **Kerğuelen – les îles (S2)** Archipel français de l'Océan Indien, situé à proximité du Pôle Sud. Les îles ne sont habitées que par des colonies d'oiseaux du cercle polaire, des phoques et quelques scientifiques. *c.f. Kerkennah – les îles (S2)*
- **Kerkennah – les îles (S2)** Petit archipel situé face à Sfax, au Nord du golfe de Gabès et appartenant au gouvernement de Sfax. Ceux des 15 000 habitants qui ne travaillent pas sur le continent vivent principalement de la pêche et du tourisme. *c.f. Djerba – île de (S2) ; Karour (S2) ; Kerğuelen – les îles (S2) ; Pêche à la charfia (S2) ; Pain gallit (S2)*
- **Knètrriya (G3)** C'est le pluriel de knètri, abréviation dérivant du français contrebandier. Il s'agit de passeurs de marchandises en contrebande (kuntra) à travers les frontières. Cette activité qui a prospéré ces dernières années en Tunisie, est actuellement vigoureusement combattue. *c.f. Corsaires (S4) ; Mandrin (S4 et G3)*
- **Lion (le) et le serpent (G8)** En 1843, le sculpteur Victor Sapprey réalise
- une fontaine qui représente la ville sous les traits d'un lion tenant dans ses griffes un serpent de bronze agissant et figurant l'isère. Elle rappelle la lutte obstinée de Grenoble contre les inondations. Une inscription en latin rappelle que le premier pont traversant l'isère a peut-être été lancé en ce lieu le 6 juin 43 av. J.-C. par Lucius Munatius Plancus, un lieutenant de Jules César devenu proconsul de la Gaule chevelue. *c.f. H'z'em Bourguiba (S16) ; Moustique tigre (G11)*
- **Mandrin (S4 et G3)** Louis Mandrin (1725-1755) est un contrebandier dauphinois, un temps à la tête d'une bande importante, qui s'en prenait aux collecteurs de taxe de la Ferme générale (tabac, sel, etc.) qui étaient détestés par la population. Il se livrait à la contrebande de marchandises entre la France et les pays voisins : Suisse et Savoie. Une brasserie de Saint-Martin-d'Hères a repris son nom. Les grottes de Mandrin ont été creusées bien après la mort du contrebandier pour prendre à revers une éventuelle attaque de la Bastille par la Chartreuse. *c.f. Corsaires (S4) ; Knètrriya (G3)*
- **Micro-technologique (G2)** Grenoble est le principal centre français des micro et nanotechnologies. Les microtechnologies regroupent l'ensemble des techniques permettant de réaliser des structures utiles de très petite
- dimension, de 1 mm à 0,1 µm, pour la fabrication de circuits intégrés, de moteurs, de capteurs (de pression, de vitesse, de température...), de fibres et composants optiques ou de matériaux innovants. Les nanotechnologies travaillent à une échelle encore plus petite, de 0,1 µm aux dimensions de l'atome.
- **Milimes et dinar (S7)** La monnaie tunisienne, le dinar, est divisée en 1 000 millimes. Leuro (€), divisé en 100 cents ou centimes, est la monnaie de la France, monnaie commune à dix-neuf États membres de l'Union Européenne et quatre micro-états hors UE.
- **Mobylette zarka** Sfax compte encore un nombre incalculable de «mobylettes zarka», ces mythiques mobylettes Peugeot bleues qui ont fait la gloire de la ville. Les Tunisiens se moquent volontiers des Sfaxiens en disant qu'ils ne sont bons qu'à manger de la soupe de poissons avec du pain sec à l'orge et rouler en mobylette zarka. Ils les remplacent aujourd'hui par des scooters.
- **Montagne de la SIAPE (S1)** Référence à l'immense terril de phosphysses de la société SIAPE (Société Industrielle d'Acide Phosphorique et d'Engrais), situé au sud-est de Sfax, sur la commune de Thyna. Le phosphysses sfaxien était aussi déversé en mer par une autre unité appelée IMPK, ce qui était source de pollution et d'eutrophisation du milieu marin. *c.f. Phosphysses (S1 et G4)*

- **Moustique tigre (G11)** Le moustique tigre est une espèce invasive de moustique originaire d'Asie du Sud-Est qui doit son nom aux bandes blanches qu'il porte sur les pattes. Cette espèce prolifère depuis quelques années à Grenoble. La femelle pond dans les eaux stagnantes (souterraines, pots de fleurs, gouttières mal vidées, vieux pneus, récipients en fer ou en plastique abandonnés, flaques d'eau, etc.).
c.f. Lion (le) et le serpent (G8)
- **Muezzin (S14)** Membre de la mosquée chargé de lancer l'appel à la prière, au moins cinq fois par jour, souvent depuis le sommet du minaret de ladite mosquée.
- **Murailles de Grenoble (G16)** La construction de la première muraille de Grenoble (Cularo en latin) se déroule entre 286 et 292, sous le règne commun des empereurs Dioclétien et Maximien. Il n'en reste que des vestiges. Les Grenoblois construisent ensuite l'enceinte Lesdiguières (1591-1619), l'enceinte Créqui (1640-1675), l'enceinte Haxo (1823-1848) et celle de 1880-81. Toutes ont été démolies pour faire place à des boulevards, parcs et quartiers.
c.f. Porte de France (G9) ; Murailles de Sfax (S8)
- **Murailles de Sfax (S8)** L'enceinte de Sfax a commencé à être édifiée au milieu du 9e siècle sous les Aghlabides et a été sans cesse entretenue depuis. Les récentes surélévations des maisons de la médina font que leurs toits terrasse dépassent désormais les créneaux de la muraille.
c.f. Bab Diwan (S8) ; Murailles de Grenoble (G16) ; Porte de France (G9)
- **Noix, noyer, noyeraié (G5)** La noix de Grenoble est une AOC (Appellation d'Origine Contrôlée) depuis 1938 et une AOP (Appellation d'Origine Protégée) depuis 1996. Les 7 000 ha de vergers appellés noyeraiés se répartissent sur les départements de l'Isère, de la Drôme et de la Savoie, le long de la vallée de l'Isère. Les cerneaux (fruit) s'emploient en pâtisserie et en cuisine (huile et vin de noix), l'enveloppe de la coque sert à faire de la teinture (brou de noix) et le bois est utilisé en menuiserie et ébénisterie.
c.f. Amandes, amandiers (S13) ; Olive, oliviers, oliveraiés (S17) ; Ravioles, bleu du Vercors-Sassenage et tome de Chartreuse (G14)
- **Olive, oliviers, oliveraiés (S17)** Au-delà de la zone des vergers de la ville, appelée ghâba, s'étendent les immenses oliveraiés de Sfax : les hawyez (pluriel de h'wâza) qui sont parfois qualifiés en langue française et en arabe classique de «forêt d'oliviers». Elles comptent plus de six millions de pieds d'oliviers qui
- placent le gouvernorat au premier rang national pour la production d'huile.
c.f. Amandes, amandiers (S13) ; Noix, noyer, noyeraié (G5) ; Sakkiet Ezzit (S17)
- **Oueds (S16)** Cours d'eau temporaires dans les régions arides d'Afrique-du-Nord.
c.f. H'zem Bourguiba (S16)
- **Pain gallit (S2)** Pain rond, sans levure et de longue conservation, que les pêcheurs kerkenniens consomment durant les longues périodes de pêche. Il dérive du mot galette. Il se mange avec une sorte de bouillabaisse appelée marqa.
c.f. Kerkennah - les îles (S2)
- **Patient anglais - le (S11)** Film d'Anthony Minghella inspiré du roman «L'Homme flambé» de Michael Ondaatje et sorti en 1996. Il a été récompensé de neuf Oscars, dont ceux du meilleur film, meilleur réalisateur et meilleure actrice dans un second rôle pour Juliette Binoche. Certaines scènes ont été tournées à Sfax.
c.f. Fondouk (S11)
- **Pêche à la charfia (S2)** Les pêcheries fixes à base de palmes - appelées charfia - représentent la pratique de pêche la plus typique des îles Kerkennah. Elles exploitent la faible profondeur des eaux et les mouvements de la marée. Le principe
- consiste à circonscrire à marée haute une certaine étendue de mer au moyen de cloisons artificielles constituées par des claies de palmes. Au moment du reflux, le poisson entraîné par le courant vient se drayer) convenablement disposées dans des chambres de capture.
c.f. Karour (S2) ; Kerkennah - les îles (S2)
- **Phosphogypses (S1 et G4)** Gypse non naturel, issu du traitement industriel des minerais calciques fluorophosphatés utilisés pour la fabrication de l'acide phosphorique et des engrais phosphatés. Le phosphogypse est légèrement à significativement radioactif en raison des traces d'uranium et de radium présentes dans le minerai phosphaté.
c.f. Montagne de la SIAPE (S1)
- **Polder (S8)** Nom néerlandais qui désigne des terres gagnées sur la mer.
- **Porte de France (G9)** Elle a été érigée en 1620 dans le cadre de la fortification de la ville par le Duc de Lesdiguières. Grenoble et le Dauphiné marquaient alors la frontière du royaume avec la Suisse et la Savoie qui était un duché indépendant.
c.f. Bab Diwan (S8) ; Murailles de Grenoble (G16)

- **Ravioles, bleu du Vercors-Sassenage et tome de Chartreuse (G14)** La raviolle est une spécialité de la cuisine dauphinoise constituée de carrés de pâte, farcie de fromages et de persil, cuits à l'eau ou en gratin. Elle bénéficie d'une Indication Géographique Protégée (IGP) depuis 2009. Le Bleu de Sassenage et la Tome de Chartreuse sont deux des nombreux fromages locaux : le premier fait de lait de vache issu du massif du Vercors (pâte persillée) et le second issu de lait de vache du massif de Chartreuse (pâte pressée non cuite).
c.f. Noix, noyer, noyeraie (G5) ; Santons et diots (G hors-texte)
- **Razzia (S4)** Terme français emprunté à l'arabe algérien *ghaziya* (pillages), lui-même dérivant de l'arabe classique *ghazwa*. La razzia est une attaque, une incursion rapide en territoire étranger, dans le but de prendre du butin dans un port ou une ville. Il désigne aussi plus largement le fait de tout rafter, comme dans un magasin à la période des soldes.
c.f. Corsaires (S4)
- **Sakkiet Ezzit (S17)** Cette ville de la banlieue de Sfax concentre une grande part des «huileries» (moulin) qui pressent chaque année les olives de plusieurs millions d'oliviers. Sakkiet El Ziet, signifie la «rivière d'huile», en référence à l'oued qui la traverse et qui, en période de crues, inonde les habitations et charrie les jarres d'huile dont il déverse le contenu.
c.f. Olive, oliviers, oliveraies (S17), Rivières (G7)
- **Santons et diots (??)** Les santons sont de petites figurines en argile («petits saints» en provençal) utilisées pour la crèche de Noël. Les «diots» (mot savoyard) sont de petites saucisses de porc que l'on consomme souvent cuites au vin blanc et accompagnées d'ognons, de «crozet» (pâtes savoyardes), de pomme de terre ou de «polente» (semoule de maïs typique des Alpes).
c.f. Ravioles, bleu du Vercors-Sassenage et tome de Chartreuse (G14)
- **SORETRAS (S7)** Compagnie publique de transport en commun de Sfax : la SOciété REgionale de TRANsport du gouvernorat de Sfax.
c.f. Car (S7) ; TAG (G10)
- **TAG (G10)** La TAG (Transports de l'Agglomération de Grenoble) est l'entreprise de transport public de la métropole grenobloise, l'équivalent de la SORETRAS.
c.f. Tramway (G10) ; SORETRAS (S7)
- **Taxi (S7)** Les taxis sfaxiens se répartissent entre «taxi compteur», comparable au taxi grenoblois, qui vous emmène où vous voulez et fait payer la course en fonction de la distance et taxi bel blaça, ou taxi à la place, qui charge plusieurs clients le long d'un même trajet.
c.f. Gaz (S7)
- **Tour Perret (G13)** Le parc Paul-Mistral est un parc de 21 ha renfermant plusieurs équipements sportifs majeurs (Stade des Alpes, Palais des Sports) ainsi que l'Hôtel de ville. Situé sur un ancien terrain militaire, le site est ouvert au public à l'occasion de l'exposition internationale de la «houille blanche» en 1925. La tour Perret, du nom de son architecte, a été construite à cette occasion. C'est la première tour en béton armé d'Europe. Elle a été classée au titre des monuments historiques en 1998.
c.f. Borj (S13) ; Hôtel de ville – Grenoble (G13)
- **Vélo** Grenoble est une des villes françaises en pointe en matière de mobilité durable et cyclable : service métropolitain de location de 7 000 vélos, pistes cyclables, «auto-routes à vélo», ateliers de réparation associatifs, livreurs en vélo, etc. Les Grenoblois ont un «petit vélo dans la tête» !

- Mamie me dit que les Sfaxiens sont tellement gourmands qu'ils ont pris leur nom de famille dans leur cuisine. Quand notre entraîneur de hand-ball nous passe les consignes, il crie comme ça : « Eh ! Fenouil, reste pas planté là, Amande est démarqué ! Bel arrêt Cumin ! Relance vers le Couscoussier. Le Tamis est pris par l'Agneau... »
- Moi, mon papa dit que nos noms de famille rappellent les pays d'où sont venus nos ancêtres mais notre maître dit que dans notre classe on est tous fait du même bois.
- Du même bois ?
- Oui, il dit toujours : « Bosco, Carrasco, Da Silva, Dubois, Duchesne, Hattab, Servaz, Wood, par ici les bûcherons ! »*

نوماء الؤاملاء
noms de famille

MANQUE TRADUCTION TXT NOM DE FAMILLE

- Grenoble «ville du ciment», tu parles! Votre vieille ville est construite en bois, comme en Scandinavie...
- Mais non, c'est le marché de Noël! Pendant un mois, on y trouve de quoi préparer les fêtes de fin d'année : des santons* et du chapon ; des «diots» et des cadeaux.
- Quel souk, comme vous dites! Comment tu t'y retrouves? Chez nous, il y a plein de marchés différents mais c'est très organisé. Plus on se rapproche de la grande mosquée et plus les souks vendent des produits précieux : souk aux étoffes, souk aux parfums, souk aux bijoux.
- Souquez matelot! On fend la foule, direction les marrons chauds et les churros*!

le marché de Noël
 في سوق نوال / أسواق العيد
 les souks de la Médina

- غرونوبل «مدينة السيمان»، يزيك! البلاد العربي متاعكم مبنية باللوح كيما البلدان السكندنافية...
- لا، لا، هذا «سوق نوال»! هذا السوق ينصب شهر كامل ونلقاوا فيه كل ما يلزم لاحتفالات راس العام: أصنام صغيرة ومرقااز حلوف وبرشي هدايا.
- ملاً «سوك»، كيما تقولوا إنتوما! كيفاش تلقى روحك فيه؟ عَئِدْنَا إحنا، فَمَ برشي أسواق متنوعة، أما منظمة ياسر.
- قد ما نقربوو للجامع الكبير، قد ما لَسَواق تَوَيَّ تبيح في الحاجات الرفيعة: سوق الريح، سوق العطارين، سوق الصاعاة...
- أَيَّ إدعس شَيَّ الرجمة، مَشِيوا نَشْرِيوا القستل والسْفِينْج!

- أحذية (10 ص) تمثل مدينة صفاقس ورومان - سور - إزار في مقاطعة الدوفيني مركزي تاريخيين لصنع الأحذية.
- «استاكاد» (12 ص) حصر عمر فوفه السكك الحديدية، وهو قائم على أوتاد أو على هيكل ميني، منذ ستينات القرن الماضي، أقر مثال التهيئة العمرانية أن عمر السكك الحديدية على الجسور، تجنباً لتعطيل التوسع العمراني.
- أسد وتعبان (8 ص) في سنة 1843، أُنجز التحات سياي سيالة تصور أسدا يقبض بين مخالبه على شعبان من البرنز وهو يحضن، مجسداً لهر الإيزار وهناك نقيشة باللغة اللاتينية تفيد أن أول حصر اخترق ذلك الهر يعود إلى سنة 43 قبل الميلاد، وقد أذن بتشييده لوسيو مونتانيوس بلاكوس، أحد ضباط يوليوس قيصر، وقد ارتقى إلى رتبة والي على بلاد الغال (فرنسا حالياً).
- «أمس بسوسة، هنا في صفاقس» (ص1) «أمس بسوسة» هو عنوان أغنية أطلق كذاك على اليوم أصدره الفنان آنن باشونغ سنة 2007. لقد قام الطبل بقلب كلمات الأغنية لتصبح على النحو التالي: «هنا بصفاقس، هنا بصفاقس؛ أمس بسوسة، أمس بسوسة؛ غدا باريس، غدا باريس؛ لا ساعة تشير إلى التوقيت نفسه ولا حبيباً يكشف عن المزاج نفسه.
- باب الديوان (8 ص) هو أحد بابي المدينة المسورة التاريخية ويرجعان إلى العهد الوسيط : باب الصلي شمالاً وباب الديوان جنوباً.
- باب فرنسا (9 ص) شُيد سنة 1620 في نطاق مشروع تحصين غرونوبل، الذي أُرُف عليه الدوق دو ليدشيار. تشكل المدينة ومقاطعة الدوفيني الحدود التي تفصل مملكة فرنسا عن سويسرا. وعن مقاطعة السقوا التي كانت تمثل دوقية مستقلة.
- برج (13 ص) الأبراج هي مساكن ضخمة، موسمية صيفية، ذات صبغة شبه ريفية ودفاعية في بداياتها. أُنشئت في صفاقس ليرجع إلى أواخر القرن 17، وبما استقرت الأوضاع الأمنية والاقتصادية، حُوّلت إلى مساكن قارة بداية من أواسط القرن 19، لقد استيعاب التزايد السكاني، مع ما صاحب ذلك من تغيير في شكلها وهندستها. لكنها تشهد منذ عدة عشرات أيام اندثاراً متواصلًا بالهدم أو الترك، مما حدا اليوم ببعض الجمعيات الثقافية إلى العمل على الحفاظ على هذا التراث العمراني الفريد.
- برج بومي (13 ص) سمح منتزه بوم ميستزل 21 هكتا ويضم عددا من التجهيزات الرياضية الهامة (ملعب الالب، قصر الرياضة) وكذلك قصر البلدية. يحتل هذا المنتزه أرضا عسكرية سابقة، وقد فُجج البراءة بمناسبة المعرض الدولي حول «الفحم الحجري الأبيض» سنة 5291، وبالمناسبة نفسها، تم تشييد برج بيري الذي يحمل اسم المعماري الذي صممه، وهو أول برج يُبنى بالخرسانة المسلحة في أوروبا، وقد تم تربيته كعظم تاريخي في سنة 1998.
- بعوض جموي (11 ص) هو نوع من البعوض الازفاح، القادم من جنوب شرق آسيا، وقد سخي هكذا لأن سيقاته تحصل شريطا أيضا اللون. منذ بضع سنوات، اجتاحت تلك البعوضة مدينة غرونوبل، وقد ساعد على تكاثرها كثرة بُؤر المياه الراكد.
- بلاد (15 ص) يستعمل سكان صفاقس مصطلح البلاد العربي للدلالة على المدينة الوسيطة العتيقة، ومصطلح البلاد السوري لتعنين المدينة الأوروبية. فلما توجهت إلى المدينة، فنزل مرزُوحن البلاد، وبما منذهب إلى الضاحية، فنزل طالعين للغاية وهي منطقة الجبان والأبراج، أما باللغة الفرنسية، فكلمة بلاد ترمز إلى القرية، مسكن المهاجرين الأصلي، أو إلى مكان نافي.
- «بولري» (8 ص) أرض منخفضة ومستصلحة من البحر.
- «تلغ» (10 ص) مختصر أول حرف عبارة «نقل مدينة غرونوبل وأراضيها» باللغة الفرنسية، وهي تعني مؤسسة النقل العمومي بتلك المدينة مثل «سورتراس» صفاقس.
- تكسي (7 ص) سيارة أجرة. فضلا عن الحافلات، ينتقل سكان صفاقس وضواحيها على متن سيارات أجرة تشتمل بالعداد أو «بالداصة»، أي أنها تكسيات جماعية. تنقل الركاب في اتجاه واحد (تُنيّة) وكل واحد منهم يؤدي ما عليه حسب المسافة المقطوعة.
- تكتولوجيات صغرى (8 ص) تعتبر مدينة غرونوبل أهم مركز للتكتولوجيات الصغرى وتكتولوجيات النانو. تمكن الأول من إنجاز مآكل ذات مقاسات صغيرة جدا من ملتمز واحد أو 10 ميكرو متر، وتدخل أجهزة استشعار (المنضخ، السرعة ودرجة الحرارة ...) والألياف والمخوابات البحرية أو مواد أخرى مبتكرة. بينما تشتمل الثانية على سلم أدق، من 10 ميكرو متر إلى مقاسات الذرة.
- جبل «السياب» (ص1) يُراد به تلك الكومة الضخمة من الفوسفوجيبس التي تفرزها «الشركة الصناعية للحمض الفوسفوري والسماد» (سياب) والمؤجودة بمنطقة طينة جنوب شرق المدينة، وقد كانت شركة أخرى (ن. ب. ك) تلتقي بتلك المقايبات بالبحر، مما أضر بالبيئة البحرية والبروة السمكية.
- جزيرة - جزيرة (ص2) هي جزيرة شاسعة الأرجاء (514 كم²)، تقع جنوب شرق خليج قابس، وقد أصبحت منذ ستينات القرن الماضي قبة لسياحة شعبية مرحة، لكن كانت لها مخلفات سلبية على البيئة والمحيط وعلى الثقافة المحلية.

- **جنان (13 ص)** كلمة جنان هي جمع جنة وتستخدم لدى سكان صفاقس بمعنى المرد وشقيد بسنانا ضحوا، تبتت فيه الأشجار المثمرة العلية وحتوي مسكنا يسمى برجا، نظرا للصبغة الوردية التي كانت عليها الأبراج الزرقاء وقد ظلت معظم الجنان بأبراجها وتمثل إلى منتصف القرن 19 تقريبا سكا صيفيا موسميا، وأثرها، تحوتات الجبل إلى مساكن قارة، ثم ما فتأت تتدرج صيفا فشتيا بحكم التوسع العمراني الذي شهدته المدينة كانت مساحة «الجنان» الواحد في السابق.
- **جوز - شجر الجوز - مزراع الجوز (6 ص)** «جوز غرونوبل» تسمية ذات منشأ مراب منذ سنة 1988 وذات منشأ محصي منذ سنة 1986. تزوع مزراع الجوز التي تجمس 7000 هك، بين مقاطعات الإيزار والدرون والسفوا على طول وادي الإيزار. تستخدم ثمار الجوز في صنع الحلويات والزيت والشبذ، أما القشرة فيستخرج منها صباغ يسمى في صفاقس «رؤزة»، وتُستعمل الخشب في التجارة وصنع الأثاث.
- **حزام بوفيسة (16 ص)** قناة حزامية محیط مدمية صفاقس لحمايتها من الفيضانات الأودية المماجرة، وذلك بتحويل مياهها عند تهاطل الأمطار نحو البحر. الأسلوب نفسه استُعمل لاحقا مياه نهر «الدراك» منذ عهد ليديغار (القرن 17).
- **داكوردو (2 ص)** كلمة دارجة في التسمية التونسية وهي مأخوذة حسب ما يبدو من اللغة الفرنسية وتفيد الموافقة.
- **رافويل أكلة** من اختصاصات مقاطعة الوفييني وتأتي على شاكلة مبرعات من العجين مشهوة بالأخيان والمقدونس ومطهوة في الماء في بطرقة «الخرتان». تتتمتع هذه الأكلة بعلاجية محصية منذ سنة
2009. تنتج منطقة سسناج جنبا مخططا بالمقدونس، وشالروزو جينا طريا غير مطهو في تونس، يوجد الرافيولي الإيطالي.
- **رؤوز - اللوز (13 ص)** بُرُج شجر اللوز تقليديا يحصان صفاقس، إلى جانب المشمش والفتح وغيره من الأشجار المثمرة العلية، وكذلك يسمى «البورة»، وهي أرض غير سكنية لكنها مشجرة، وتقع ضمن حزام محيط منطقة الجنان لتفصلها عن غابة الزيتون. يبدو أنه توجد بولاية صفاقس ما يقارب الخمسة ملايين شجرة لوز، لكنها تنسحق اليوم من تعاقب السنين الخاصة. لوز صفاقس مشهور بجودته، فهو يستعمل خاصة في صنع الحلويات كالكحك والبقلاوة والملمس، وكذلك المشروبات من نوع الروزاطة (بفخمش الزاوي)، ومن خصائص علمية سكان صفاقس، أنهم يسخون اللوز «رؤوز» بصرف كلمة جُوز الفصحية.
- **زيتون - حيازات الزيتون (17 ص)** بما نتجاوز منطقة الجنان الضخوة ثم منطقة «الرُ» (جمع بورة) حيث تبتت الأشجار المثمرة العلية، تلاقي غابة الزيتون المشاهمة (أو حيازات الزيتون) وتسمى «سوازي» ومفردها «سوازنة»، والتي تضم ما يزيد عن ستة ملايين شجرة، مما يجعل من ولاية صفاقس أول منتج لزيت الزيتون على المستوى الوطني.
- **ساقية الزيت (17 ص)** تحتوي مدينة ساقية الزيت الضخوة عددا هاما من معاصر الزيتون، وقد سميت هكذا بالرجوع إلى اعتقاد أن مياه الأقطار الغزيرة التي تتدفق على الساقية، كانت تعرف حوايز الزيت من المساكن، فيضناط الماء بالزيت.
- **«ساتون» و«دُوو» (عارج النص) «الساتون»** مثال صغير يسمم قديسا صغيرا، يوضع في مهد المسبح في عيد نوال. تسمى ملاقف مقاطعة السفوا «دُوو».
- **سور صفاقس (16 ص)** شيدت أسوار مدينة صفاقس في أواسط القرن التاسع في العهد الأغلبي، وقد بقيت على هيئتها دون تحويرات كبيرة، وهي محل عناية فائقة بالمحافظة والتجديد سواء من رجع الأحاس سابقا أو حاليا عن طريق مؤسسات الدولة وبخاصة المعهد الوطني للتراث.
- **سور غرونوبل (16 ص)** بُني سور غرونوبل الأول (كلوارو واللغة اللاتينية) ما بين سنتي 286 و292، في عهد الإمبراطورين ديوكليسيان ومكسيميان، وبقي منه سوى بعض الأطلال. ثم بنى السكان سوراً ثان ملدينتهم (1640-1675)، ثم ثالثا (1640-1675) ورابعا (1823-1848) وخامسا (1880-1881)، وكلها هُدمت لتترك المكان للحدائق والمعاقق والأحياء.
- **«سوربولس» (7 ص)** مختصر لأوائل أحرف عبارة الشركة الجهوية بولاية صفاقس، باللغة الفرنسية.
- **شرفية (2 ص)** هي مصيدة قارة، يحدد مكانها جدران أو أكثر من جريد المخل المغروس في قاع البحر القصير، فيؤكثان لوزية حادة، مغموسة على الشاطئ في آخر تلك الزاوية توجد خبزة صيد صغيرة مبنية في الأخرى بخصير من الجريد، ومجهّزة بعدد من الدارين وهي نوع من الفخاخ المصنوعة من عرايز الخبيل، وعند مد البحر، يتبع السمك طريق الموح مقترنا في الشاطئ، وعند خبزه، يساير جدران الجريد إلى أن يدرك خبزة صيدها، فيجلبه الضوء المنبعث من قم الدرينة ويندفع داخلها، فتتعلق عليه إلى أن يقدم الصياد رذايا رزوقة ليرفحها ويُشر محتوها، ثم يعيدها ثانية إلى مكانها وخلافا للشبان من نوع العزل والمبطن، التي قد تحبب السمك، يُثبتي عليه الدرينة حيا وصالحا إلى أن يُرفع، ولذلك يجيد سكان المدينة والجزر أسماك الشرافي والدرينة عموما.
- **شرومولا (21 ص)** أكلة تُعد من الزبيب والبصل وزيت الزيتون وتوضع التوابل على نار هادئة طيلة عدة ساعات. يتناول سكان صفاقس هذا الطبق مع السمك المالح معناسبة عيد الفطر.
- **شوروس (غ. خارج عن النص)** فطائر من أصل إسباني، مطبقة في الزيت، وتباع عادة بالسواق الدورية المنتقلة.
- **شيشة (8 ص)** هي التجارية المعروفة ببلدان الشرق الأوسط والتي اكتسحت بلاد المغرب الكبير.
- **حصار (14 ص)** حشرة متوسية، تغذي من نسج الشجار ويصدر عنها صوت حاد طويح الصراخير. محجرات هندية البستي من بضعة سنوات لأن طريفة الأرض الكسبية وتعرضها إلى أشعة الشمس قد أفرأ مناخا محليا له صبغة متوسية، ملائها للنباتات الجيوبية، مما ساعد على استقرار تلك الحشرات وكثافتها.
- **غاز (7 ص)** تسير ككسيات مدينة صفاقس بالغاز لأنه أقل كلفة من البنزين، فقد تم تطوير خزاناتها لكي تتوزع إما من أكشاك التوزيع المختصة، وإما من قوارير الغاز المنزلي.
- **غاز - غورة** من الفصصى أغار إغارة أي هاجم بصفة متحارة مرقاً أو مدينة أو دُورا لغاية السبي والغنم.
- **فقاغات (14 ص)** هكذا يسمي سكان غرونوبل العريبات كروية الشكل المعلقة، التي تتلقى رذايتها منذ سنة 4391، من مركز المدينة إلى هضبة البستي المنصبة على ارتفاع يبلغ 662 متر.
- **فندق (10 ص)** كان فندق الصادارين في بداية تأسيسه خانا يستقبل المسافرين وخاصة القوافل التجارية التي كانت تعبر الصحراء. يتكون هذا المعلم التاريخي من طابقين من الغرف حول فناء مركزي مساوي، وفتحة

غرف الطابق السفلي على رواق داخلي محمول على أعمدة ومقود من المحرر المهتمد، بما تقرضت تجارة القوافل، احتضن النفاق نحو المدينة، أما اليوم فهو مركز ثقافي موجه نشاطه نحو الحرف التقليدية.

– «فوسفوجيبس» (ص1 و ص2) جرس غير طبيعي ناتج عن معالجة صناعية للمعادن الكلسية الموجودة في الفوسفات لأغراض صقل الحامض الفوسفوري وبعض الأمثلة لكن الفوسفوجيبس كثير الانتشار أو قليله، بسبب آثار الليورانيوم واليورانيوم الموجودة في علم الفوسفات.

– «فيلو» – بسككلة- دراجة هوائية (القلعة) تأتي غرونوبل في مقدمة المدن الفرنسية من حيث التنقل المستدام واستعمال الدراجات، إذ توجد بها مصالحة عمومية لكراء 7000 دراجة هوائية، وصمات خاصة بها، وكذا «طرقنا سيارته» وورشات إصلاح جماعية، ومزدوّون مغطوناً يتّقال إن كل ساكن في مدينة غرونوبل، يستلطن دراجة في وجدانه.

– **قارور (ص2)** إن الطريقة المثلى في صيد الإخطبوط الهوي التي تستخدم القارور في شكل سلسلة من الأوعية الفخارية تتخلل حلياً طولياً يشدها، وترمي في قاع البحر القصير، ولما تملأ إخطبوطا، يكفي رفع واحدة منها ليجلبها كلها، يمثل هذا القرب من الرخويات ويسمى محلياً «فونيط»، أرفع المنتجات البحرية وأتمها في صفافس وخاصة بجزر قرقة.

– **قرصة (ص4)** خلال القرنين 17، 18، كان بالباد التونسية عدد من مجوزي السفن يتعاطون القرصة عبر البحر المتوسط وذلك بتزويج من باني تونس، مما أدى إلى ثراء كثير من العائلات ومنها عائلة الجولي، بنفسافس وبخاصة أحد أبنائها، حمود (1750-1839) الذي كان له شواو كبير على إدارة المبادىء الصينية، يقول أحد الرحالة الأوروبيين أنه كان ملك ما يناهز 20 مكرماً من نوع الشبّك.

– **قصر البلدية – صفافس (ص6)** شُيد قصر بلدية صفافس انطلاقاً من سنة 1906 على مراحل. يمتاز هذا المعلم بأسلوبه المعماري العربي الذي يستلهم فنون العمارة العربية الإسلامية، وقد قام بتصميمه المعماري الفرنسي وقال علي، كما أنه يحتضن متحفا صغيرا، يعرض آثارا من الجهة، تعود إلى العصور القديمة، وخاصة أرواح فيسفااء عظيمة، جلبت من موقع طينة الأثري.

– **قصر البلدية – غرونوبل (ص13)** دُ شُن قصر بلدية غرونوبل الذي صممه المعماري موريس نوبارينا، أواخر سنة 1967. يتكون هذا المبنى الضخم من 12 طابقا وعمار جدران ساتر، ويضم عددا هاما من الأعمال الفنية، منها لوحة فيسفااء أجرتها شارل جينافزاري بصحيرات من المرمر.

– **قرقة – جزر (ص2)** أرخبيل صغير يقع شمال خليج فيس تجاه مدينة صفافس عدد ساكنه القارين لا يتجاوز 15000 ساكن، ويبدو أن هذا الرقم لم يتغير منذ سنة 1945، بينما يفوق عدد الوافدين في فصل الصيف 100 000 نسمة.

– **قزاز (ص17)** مدينة غرونوبل معروفة منذ العصر الوسيط بصناعة القزازات، ولكن لم ترتق هذه الحرفة لتصبح كرافتي صناعة قزازة إلا في القرن 19، بما اخترع الحرفي كرافي صوفان سنة 1834 قابلاً يمكن من تضليل سنة قزازات دقفة واحدة. منذ ذلك الحين، صارت غرونوبل مدينة القزازات الريفية في سنة 1860، كانت المدينة تحتضن 112 مصنع صغير، تشغل 32000 عاملا، جلهم من النساء، أما اليوم فلا يوجد سوى مشغل وحيد.

– **قفة (ص15)** القفة هي سلة ذات عروئين، معمولة من خوص التخليل. يستعملها التونسيون عموما عند التسوق لحمل مختلف الأغراض من الخضر وعلال ولصوم وغزرها، إذا عُثفت القفة من الداخل ببطانة، فهي تفيد مهد الوضع للبالغة الفرنسية.

– **قليط (ص2)** كلمة من أصل فرنسي وتعني نوعا من الخبز القطير، مستدير الشكل، يكون زاد صيادي جزر قرقة لأنه يحافظ على طراوته عدة أيام، ويُصاحب في الغالب آكلة «المرقعة» بالسمك.

– **كار (ص7)** كلمة تفيد لدى سكان مدينة صفافس حافلة النقل العمومي الحضري أو شبه الحضري في المقابل، يميز سكان غرونوبل بين حالات النقل الحضري و«كيران» النقل خارج المدينة وأراضيها.

– **كرنلن – جزر (ص2)** أرخبيل فرنسي بالمحيط الهندي، لا يتبعد كثيرا عن القطب الجنوبي. تلك الجزر ليست مأهولة سوى من مجموعات من طيور الدائرة القطبية والتقم وبعض الجائحين العلميين.

– **كارامور (ص6)** مسكن يوجد بمنطقة سان-مرتان، لوفينو، وقد تم تشييده في أواخر القرن 91 طبقا للأسلوب المغربي المستلهم من العمارة العربية الإسلامية، لكن مائة بنائه مجددة، إذ تتمثل في حجارة مموّهة، تُعمل من الخرسانة المقوّبة، وهو اليوم مرتب كمعلم تاريخي.

– **«كمبوس» (ص11)** هو نوع من التربة المسندة بسداد متآلي من تحلل مواد عضوية منزلية كالفضلات وأوراق الأشجار والقارطيس وغزرها.

– **«ماندران» (ص4 و ص3)** عاش لوي ماندران ما بين سنتي 1725 و1755، وهو أصلي مقاطعة الدوقيون، وقد كان مهتماً كما تزعم عمارة لهاجمة جلمعي الغربائين للنبؤيين من طرف السكان. وقد كان أيضا يهوى السماع بين فرنسا والبلدان المجاورة مثل سويسرا والسافور من جهة أخرى، يحمل اليوم مصنع للعبة اسمه، أما «كوف ماندران» فقد تم تخرها بعد موته قصد التصدي لأبي حمود على البستي، يأتي من جهة المانشارور.

– **المرض الإنجليزي (ص10)** شريط سينمائي من إخراج التوتي متغلا، مستلهم من رواية عنوانها «الرجل المحرق»، من تأليف مكاييل أداتييو والصادرة سنة 1996. بعض من مشاهد الشريط صورت بصفافس.

– **مؤذن (ص14)** هو شخص منقطع أو مكلف، ينادي للصلاة عن طريق الأذان ونواصطه مكثر الصوت، خمس مرات، من أعلى منارة المسجد أو الجامع.

– **ملم وديار (ص7)** الديار هو العملة الرسمية للبلاد التونسية، ويقسم إلى 1000 ملم، بينما يقسم اليورو إلى 100 سنتيم، وهو عملة فرنسا و19 دولة منخرطة في الاتحاد الأوروبي، فضلا عن 4 دولات خارج الاتحاد.

– **موبيلات زرقة» (المقدمة)** عُرفت مدينة صفافس منذ س نوات خلعت بالعهد للمهور للدراجات النارية من نوع موبيلات بجو، ذات اللون الأزرق، التي تجوب شوارعها وثناياها ومسالك ضواصها ووضفها وسبلة مثلى لتنتقلات السكان لقد أصبحت الموقبة الصفاقسية (وهي عنوان أغنية مشهورة) والموبيلات الزرقة في رمز المدينة، أما اليوم فقد عوضت تلك الوسيلة الدراجات النارية ذات الحجم الكبير من نوع «سكوتر» وغيرها.

– **«هال» (ص14)** «جمال» (يتفخم الهاء الممدودة وتشديد الهم) تحط في الأسواق المسقوفة بيهكل من الحديد والبراج في غرونوبل، شُيد «هال سانت كلار»، سنة 1874 مكان أحد الأديرة، وفي صفافس، أنشأ سوق مماثل سنة 1892، تم هدم.

– **واد – ودبان (ص16)** تفيب الكلمة في بلدان شمال إفريقيا النهر مثل واد مجردة دائم السيال، وكذلك مجاري مياه السيال عند مواسم الأمطار.

- Tiens, j'y pense : vous n'avez pas de rivière à Sfax (G7)?
- Eh! C'est presque le Sahara ici! Il ne pleut pas souvent, mais quand les oueds* se chargent d'eau, ils dévastent tout sur leur passage! On a dû faire un canal, le h'zém Bourguiba*, pour protéger la ville des inondations.
- Vos rivières travaillent à temps partiel en quelque sorte.
- Si tu veux mais elles ne se la coulent pas douce!

rivières

16

نهر

- قَلِي، يَخِي ما عندكمش وديان في صفاقس؟
- إيه! إحنا قراب م الصحرا! المطر ضنينة، أما عندنا وديان* كي تحمل، تهز كل شَي في عراضها! تَجْبِرْنَا باش نعملوا قناة، «حزام بورقوية»*، يحمي البلاد مَل فيضانات.
- معناها وديانكم تخدم نصف وقت!
- إذا حبيت، أما ما تَفِرِح الهاش كي تخدم!

- Il n'y aurait pas de rivière à Sfax? Eh! Attends! Et Sakkiet Ezzit*? L'huile d'olive* y coule plus régulièrement que l'eau...
- Une rivière avec de l'huile?
- Exactement! Sakkiet Ezzit signifie la «rivière d'huile». Notre maîtresse nous a dit qu'il y a plus de six millions de pieds d'oliviers et qu'ils ont été plantés bien avant l'arrivée des Phéniciens puis par les Sfaxiens et les Français, bien alignés tous les 24 mètres pour s'adapter au climat semi-aride.
- Six millions! Nous aussi on en plante régulièrement... en pot sur toutes les terrasses de café et dans les jardins.
- Je crois que tu n'as pas fini d'être surpris par Sfax!

olives/oliviers

17

الزيتون

- شُوف، كيما تقول بار للقطاطس.
- بار شُنُو؟ بالقراطس!
- تي لا! هذا بار للقطاطس!
- آ! مالا ما يُسْرِبِيؤا كان الحليب؟
- لا موش صحيح! هاذي قهوة مُعْبِيَة بالقطاطس. الناس يَجْموا يلعبوا معاهم ويحْتِنوا عليهم... في غرونوبل قَم برشا بيران للقطاطس! أي نُوفَاؤا بيهم زيارتنا؟

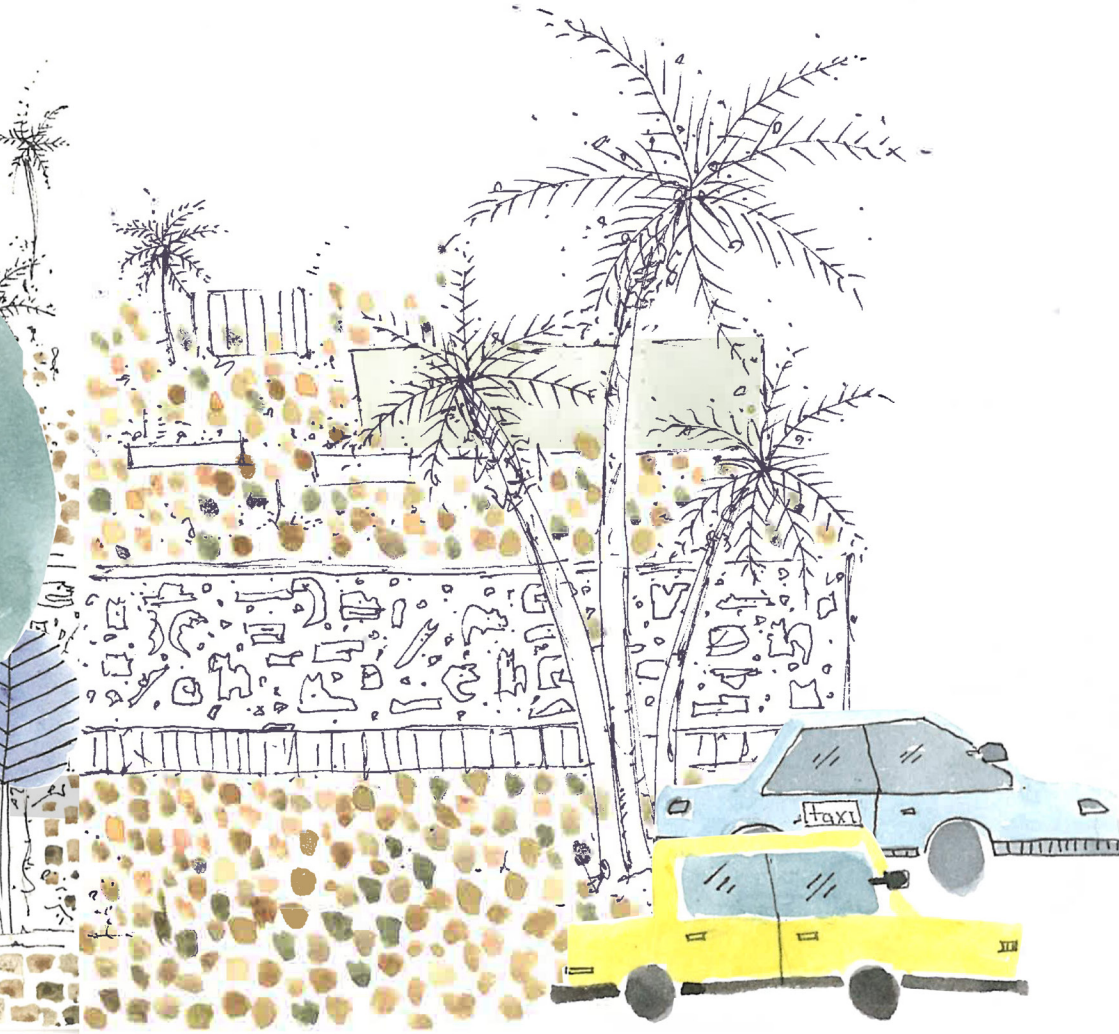

- On pourrait aller aujourd'hui au parc Touta, c'est un des rares jardins publics de la ville. J'adore m'y promener, pique-niquer ou voir les animaux. Il y a même une bibliothèque pour les enfants.
- Il y a de tout à Touta!
- Presque, c'est comme votre parc Sirocco à Grenoble.
- Sirocco ??? Ah! Tu veux dire le parc Mistral (G13) où il y a l'anneau de vitesse, la tour Perret, le Stade des Alpes et la mairie.

parc touta

15
حديقة توتة

- أليوم نَجْمُوا مَمْشِيوا إل حديقة توتة، ما مَاشَ منها برشا في البلاد. نجب نَحْوَسَ فيها وناكل حاجة ونتفَرِّج فُلَّ الحيوانات. فَمَّ حتى مكتبة للأطفال.
- فَمَّ كل شَيِّ في توتة؟
- تقريبا، كيما عندكم حديقة الشيلي في غرونوبل.
- الشيلي؟؟؟ آ! نجب تقول منتزه الميسترال، وين فَمَّ حلقة السرعة وبرج بري وشتاد الألب والبلدية.

- Nous voici chez moi, à Gremda. Notre maison a été construite dans le verger de ma famille. Nous appelons cela un jnen* (G11). Et cette grande maison à l'abandon, c'est un borj*. Elle a été construite par mes ancêtres, pour les mois chauds, de mai à octobre, quand ils quittaient la vieille ville pour se mettre au frais au milieu des amandiers*, grenadiers ou abricotiers.
- C'est dommage qu'elle finisse en château hanté!
- Le borj n'était pas climatisé et le jnen a été partagé entre ma mère, ses frères et sœurs ; mais ma tante Dora voudrait le rénover.
- Super, il n'y aura bientôt plus péril en la demeure!

borj/jnen
13
الجنان والبرج

— إنا وصلنا تَوَّ لِقَرْمَدَة. دارنا تُتِنَات في جنان العَيْلة.
 — وهاكي الدار الكبيرة المِتروكة، هي البرج*. بُنَاوه الجدود
 للصف، يُسَيِّبوا البلاد ويَطَّلَعولوا من شَهْر ماي لِكْتوبر باش
 يُتَفَرَّهَدوا ما بَيْن الرُّؤُز* والمشمش واللَّنْجاص والرمان...
 — خُصارة بُوْتِي قَصْر مَسكون بِالشَّباب!
 — البرج موش مُكَيِّف والجنان تُقسَم بَيْن إمي واخوتها واخواتها!
 — أما خَلْتِي دَرَة، تجب تَجَدُّدو.
 — عال، ما عادش اُخافوا عليه!

- Bien dormi mon ami ?
- Super! Mais, dans mon rêve, j'ai entendu comme un chant qui montait dans la nuit.
- Tu n'as pas rêvé, c'est le muezzin* de la mosquée qui appelait à la prière. Ça rythme les nuits et la journée, comme les cloches de «Votre-Dame» (G14).

appel à la prière
14
الأذان

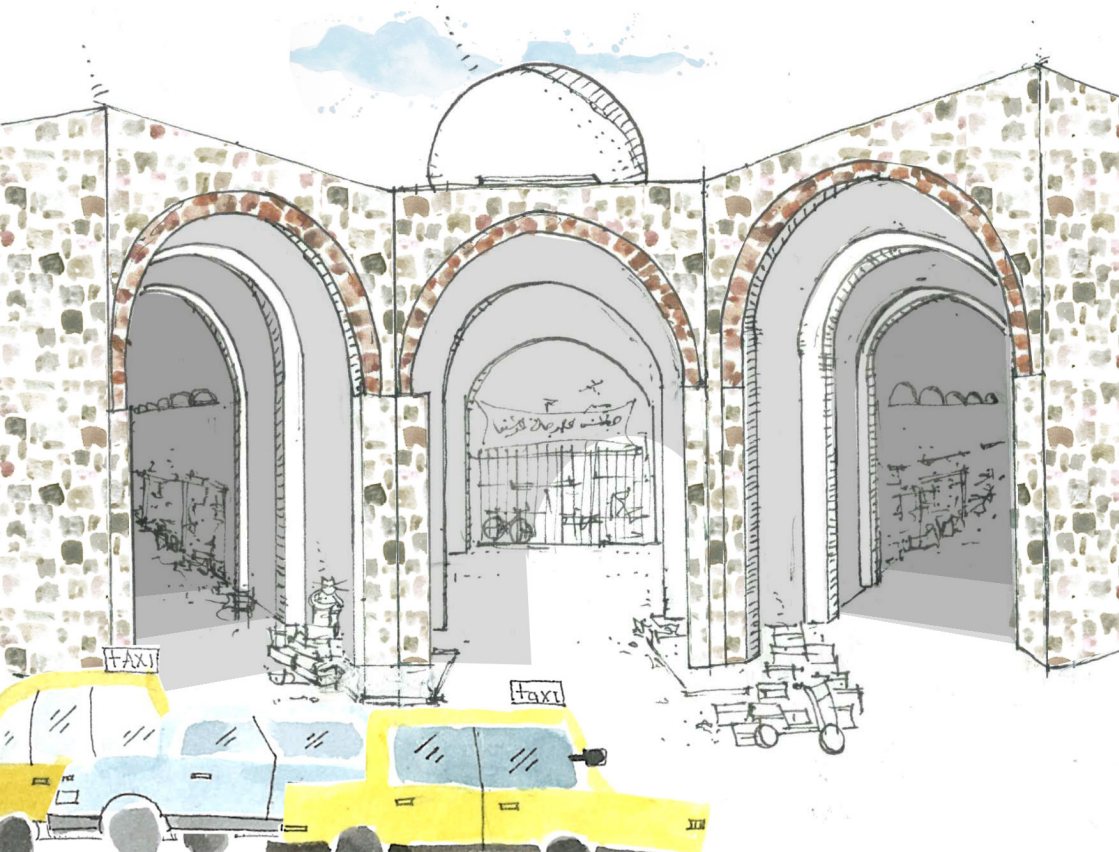
— رَقَدْتُ بالباهي يا صاحبي؟
 — بالفُدا! أما خَلِمْتَ هَكَ بُصوت طالع في الليل...
 — ما خَلِمْتِش، هَذَاكَ المُوذَّن متاع الجامع يَدُن للصلاة
 في الليل والنهار كيما نُواقِر كنيستكم.

- Mon marché préféré c'est le marché aux poissons de Bab Jebli (G12 & 14). Il est moderne mais s'inspire de l'architecture des souks. Même en été, l'air circule par le toit et on s'y sent bien. Tout le poisson du golfe de Gabès y arrive.
- Quelle foire d'empoigne!
- Maman vient acheter ici le poisson salé pour aller avec la charmoula* qu'elle cuisine à l'occasion de la fête de rupture du jeûne du Ramadan qu'on appelle l'Aïd es-seghir. Elle prend aussi des fruits de mer pour en préparer une salade. Elle va nous en faire si tu veux.
- J'en ai déjà l'eau à la bouche...
- Ça tombe bien, il est temps d'aller chez moi.

سوق الحوت
12
le marché aux poissons

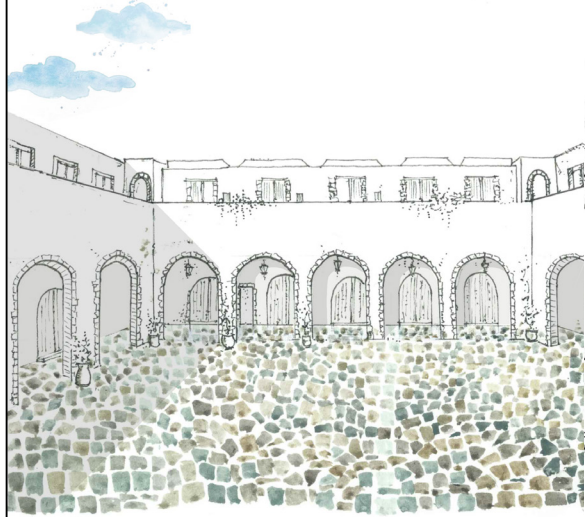
- أنا أحسن سوق عندي هو سوق الحوت متاع باب الجبلي. هو عصري أما مستلهم من أسواق البلاد العربي. حتى في الصيف، الهوى يتعدى من سقوفات الكمر، والواحد يحس رحو مرتاح فيه. حوت خليج قابس الكل يصب فيه.
- ملاً سوق ودلال!
- إمي تجي تشري متو الحوت المالح، ناكلوه مع الشرمولة* في العيد الصغير، ونسميوه عيد الفطر، يجي بعد صيام شهر رمضان.
- تشري متو زادة غلال البحر باش تحضر سلاطة. كان تشتهي، تو تعلمنا منها.
- بذا ريفي يسيل من تو...
- جات مواتية، صار الوقت باش نطلعوا.

- Que font tous ces gens qui courent sans arrêt avec des boîtes de chaussure* sur la tête ou à l'arrière de leur triporteur ?
- Ce sont les fabricants de chaussure du bled al-arbi*. Ils sont parfois installés dans d'anciennes maisons d'habitation. Certains ne s'occupent que d'une des étapes de fabrication des chaussures... qui « vont à pied » ou en triporteur d'atelier en atelier.
- Mais il y a des milliers d'ateliers !
- A Sfax, on est les rois de la chaussure...
- J'en parle immédiatement à ma mère ! Elle qui ne jure que par Romans.

10
الصباغة
industrie de la chaussure

- شَيِّعْمَلُوا كل ها الناس إللي يَجْرِبُوا من بقعة إل بقعة، هازين صنادق صباط* على روسهم والأ في تريبترات؟
- هاذوكا صناع الصباغية متاع البلاد العربي إللي ناصبين في الديار القديمة، وكل واحد منهم يمثل حلقة من خدمة الصباط.
- تي فَمَّ آلف الحوانات!
- إحنا الرّوا متاع الصباط...
- تُو نحكي لِمِي! ماهي ما تحكي كان برومانس.

- A l'entrée de la médina, près de Bab Jebli, il y a le fondouk* Al Hadadin. C'était un caravansérail à l'époque des mille-et-une nuits.
- Un sérail à caravanes ? Quèsaco ?
- Une sorte d'hôtel pour les marchands et les chameliers qui traversaient le désert. Ils s'arrêtaient pour la nuit dans cette grande cour carrée avec leurs animaux et leurs marchandises.
- Le lieu me dit quelque chose...
- Tu l'as peut-être vu dans le film Le Patient anglais* ? Il a été tourné ici !

11
فندق الصحراء
le fondouk al hadadin

- في مدخل البلاد العربي من جبهة باب الجبلي، فَمَّ فندق الحدادين*. كان خان في عهد ألف ليلة وليلة.
- خان؟ شكون خان؟
- لا، هذا كيما لوتيل للتجار والجمالة إللي يشقوا الصحرا بالقوافل، ياتوا فيه في الغرُف، وجمالهم وسلعتهم في الصحن.
- ها البقعة تذكّرني بِحاجة...
- بالك شفتها في فيلم «المريض الإنجليزي»؟ صَوْرُوه هنا!

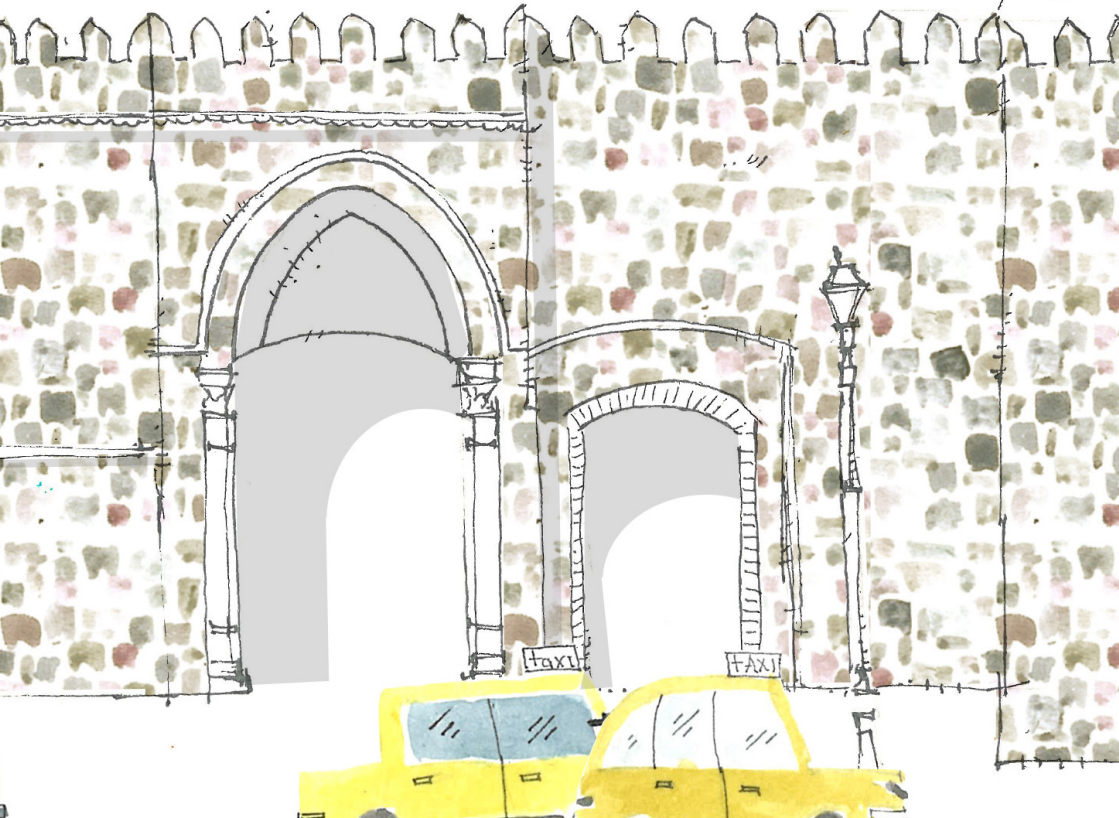

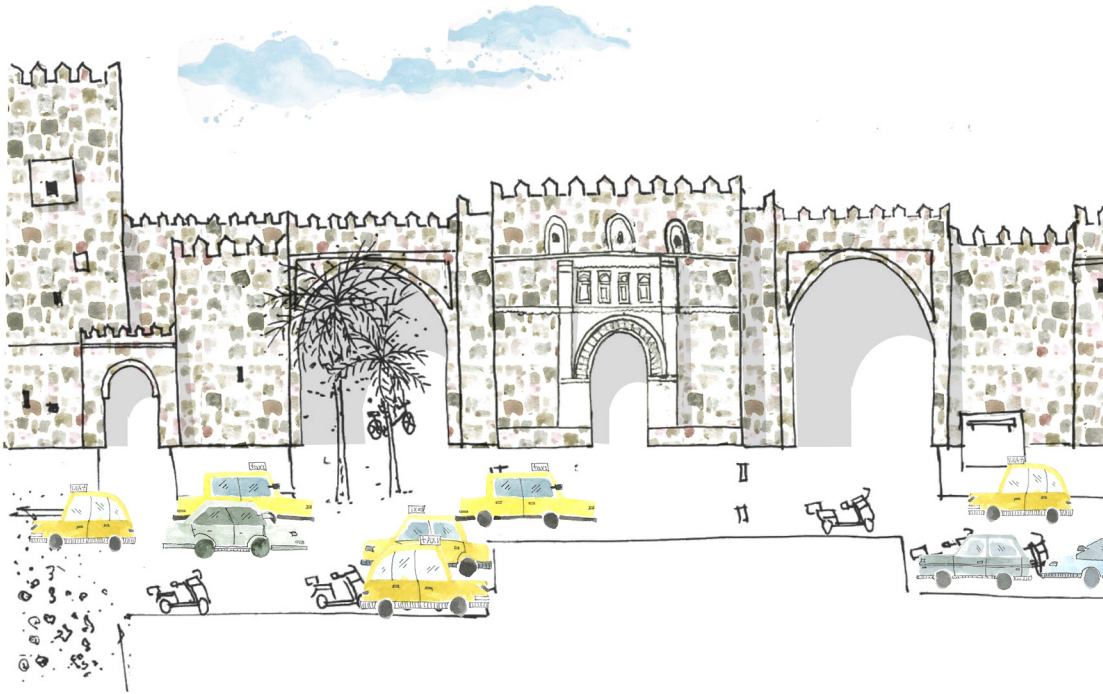
- Et voici la casbah. C'était tour à tour la citadelle et la prison de la ville. Aujourd'hui elle ne défend plus les habitants mais le patrimoine de la ville avec son musée et ses grands arbres.
- Ces grands arbres me disent quelque chose? Ça y est, je sais : ce sont des « ficus méga-gigantus »! Ils ne rentreraient pas dans mon salon...
- On vient jouer au foot avec les copains sur cette place quand il n'y a pas le marché aux fripes.

la casbah
9

جسور

- وهاذي القصة، كانت رباط ومن بعد قلعة ومن بعد حيس. اليوم ما عايش تحمي السكان، أما تراث البلاد بالمتحف متاعها والشجر لكبار.
- زعما شنوما ها الشجر؟ أه! عرفت: هاذوما من نوع «فيكوس ميغا-جغنتوس»! ما يدخلوش في الصالة متاعنا...
- ساعات نلعبوا الكورة في ها الساحة، وقت ما يحتلوهاش جماعة «الفريب».

- Chouf, c'est Bab Diwan*, la grande porte qui sépare aujourd'hui la vieille ville, le bled al-arbi*, de la ville construite à l'époque des Français.
- Pourquoi « aujourd'hui » ?
- Parce qu'à l'origine elle donnait sur la mer qui venait jusqu'aux murailles*. Une bonne partie de la ville européenne a été gagnée sur la mer.
- Sfax, un polder*! Tu es certain que la ville n'a pas été construite par des Hollandais ?
- Montons sur les murailles et les toits de la médina. Nous pourrions voir toute l'histoire de la ville : le bled, la ville européenne et la ville nouvelle, Sfax al Jadida. Il y a des cafés (G18) pour boire un thé à la menthe. Mais attention! Pas de chicha* pour les enfants...

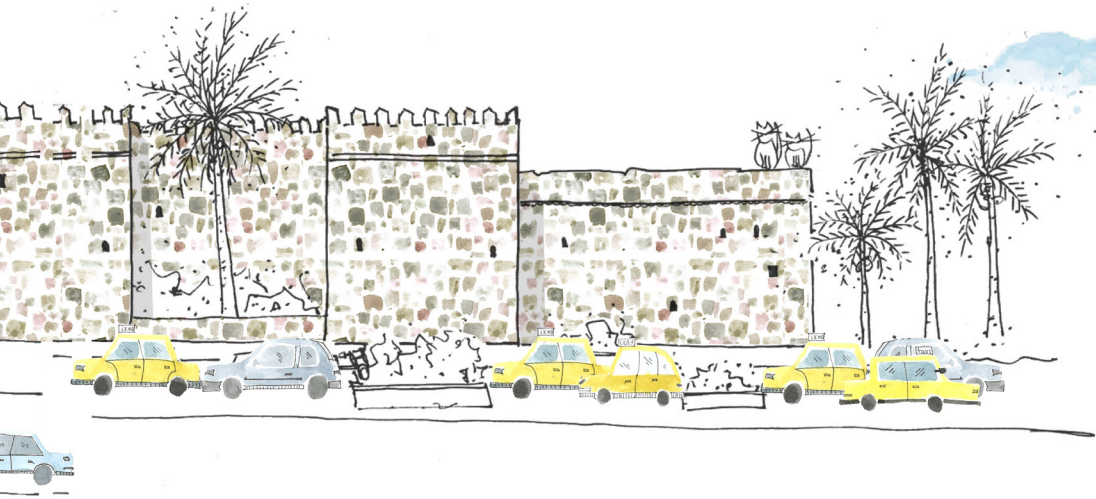
- شوف، هذا باب الديوان*، الباب الكبير إلی يفصل اليوم البلاد العربي والبلاد السوري إلی تَبَنَات في عهد الفرنسيين.
- وغلّاش «اليوم»؟
- علّ خاطر، في الأصل، كان البحر يضرب ع السور. جزء كبير ملّ البلاد السوري تَبَنَات بعد ما رذموا البحر.
- مالا صفاقس «بولدر»! ثابت إلی البلاد ما بُنّاوهاش الهولنديين؟
- أيّ بَرّا نطلعوا فوق السور وِصطوحات المدينة العتيقة. منها نشوفوا كامل تاريخ المدينة: البلاد العربي والبلاد السوري وصفاقس الجديدة. فَمّ القهاوي وين نشربوا كاس تاي أخضر بالنعناع. أما رد بالكا! ما قَمّاش شيشة للصغار*...

bab

8

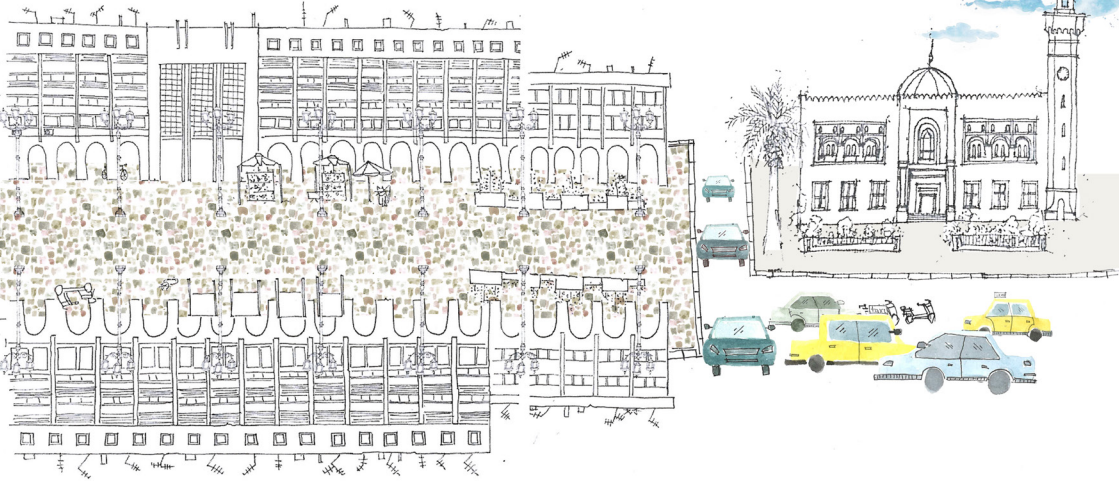
diwan

الديوان

- C'est dingue tous ces taxis*! On ne voit que du jaune.
- On se déplace en taxi compteur ou en taxi bel blaça ; il y en a beaucoup plus que les « cars »* de la SORETRAS* (G10). On se partage une course à plusieurs clients le long d'une même route et chacun paie quelques millimes* pour les kilomètres parcourus.
- Pratique!
- Et pas cher. Ils roulent au gaz*.
- Comme nos bus!
- Il doit en falloir des bonbonnes à l'arrière!
Pour se déplacer en-dehors de Sfax, les gens prennent le train ou un « louage », ce véhicule blanc avec une bande. Bleue pour la région sfaxienne et rouge pour toute la Tunisie.
- Ce minibus s'appelle un « louage » ?
- Oui, en français dans le texte! Tu prends ton billet au guichet de la gare routière et quand le « louage » est plein, le chauffeur part. Il faut juste être patient.

- في اتجاه ثنية وحدة وكل واحد يخلص بعض المليمات* حسب طول المسافة إلی ركبها.
- هذا يسهل برشا!
- وموش غالي. يميشوا بالغاز*.
- كيما كيرانا!
- يلزم برشا دبابز في المال متاع الكيران! وباش الناس يسافروا إل بر من صفاقس، يركبوا في الترينو والأ في اللواج، هاك الكراهب الببيض إلی مدهون عليهم خط أزرق ويُسركلوا في ولاية صفاقس، والأ أحمر إل كل الولايات.
- وها الكيران الصغيرة تتسمى «لواج»؟
- إي نعم! تاخذ تسكرة مل المحطة، ووقت تتعبي «اللواج»، السابق يندة. شويًا صبر بركا!

- Et voici les « 100 mètres » de Sfax.
- Dis donc, elle pas très adaptée pour le sprint, ta piste d'athlétisme...
- Off! Les « 100 mètres », on l'appelle comme ça, en français, c'est le cœur de notre ville ; l'avenue piétonne qui mène de la vieille ville à la mairie. Il y a plein de cafés, de commerces et on y présente des expositions. C'est fait pour flâner, pas sprinter.

«الضأن ماتر»
les 100 mètres
5

- وهادي «الضأن ماتر» متاع صفاقس.
 - تي هادي ماهيشا مسموطة للسبرنت، هادي تو بيسست متاع ألعاب قوي!
 - أف! «الضأن ماتر» نسميوها هكا بالفرنساوية، عل خاطرها جاية في قلب باب بحر. هي شارع مخصص للمتجولين، يهز وبل بلدية للبلاد العربي. فيها القهاوي والبوتيكات وينظموا فيها المعارض. يدونشوا فيها موش يشترتيوا.

- Et au bout des « 100 mètres », il y a notre hôtel de ville* (G13). Papa me dit qu'il est emblématique...
- On dirait un palais des mille et une nuits! Comme la Casamaures* à Saint-Martin-le-Vinoux. C'est un homme d'affaire qui l'a fait construire pour sa femme, sa «princesse».
- C'est un architecte français qui a dessiné l'hôtel de ville et ce sont des artisans de Sfax qui l'ont construit. C'est ce qu'ils voulaient peut-être faire : un palais oriental comme dans leurs rêves.

«قصر البلدية»
l'hôtel de ville
6

- في آخر «الضأن ماتر» قم قصر البلدية* بويا يقلي الي هو رمز البلاد...
 - نقول عليه قصر ألف ليلة وليلة! كيما الكزامور* في سان-مرتان-لي فينو. راجل أعمال هو الي بناه إل مرثو، «أميرتو».
 - مهندس فرنساوي هو الي صوّر قصر البلدية، وبنواؤه الشطاوات الصفاقسية. بالگشي هاك الي كانوا يحبوّه: قصر شرقي كيما في أحلامهم!
 - شي يهتل، كل ها التكسيات! ما تشوف كان اللون أصفر.
 - إحنا نتنقلوا في تكسيات بالعداد والأ بالبالصة: هوما أكثر من كيران السوريراتاس*. هوما تكسيات جماعية، نركبوا

- Voici le port de Sfax. C'est le plus grand port de pêche en Afrique !
- Rien que ça!
- Il y a aussi de grands chantiers navals. Et plus loin, vers Bab-Bhar, on trouve un port de commerce et de voyageurs pour les ferries, les babours ou lous, qui vont aux îles Kerkennah et maintenant à Djerba, plus vite qu'en voiture! Et encore après il y a l'ancien port de pêche appelé Chott el-Krèkna.
- Alors on est vraiment arrivé à bon port!

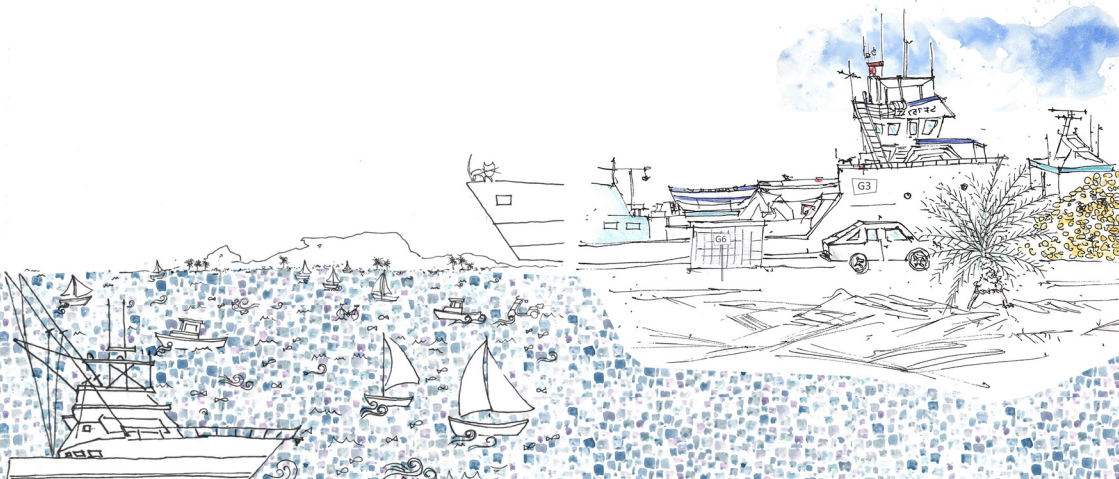
le port de Sfax
3 موانئ صفاقس

- أهوُّ برط صفاقس، أكبر ميناء صيد بحري في إفريقيا!
- زَعْمًا ما تُبالغش!
- فَمُ زادة شوانط صنع المراكب وتصلحها. ومن غادي في اتجاه باب بحر، البرط التجاري وبابور قرقنة: اللود إليلي يهز إل قرقنة، وفَمُ تَوُّ بابور آخر يُوصَل إل جربة أسرع مَل الكَرْهَبَة! ومازال برط الصيد البحري القديم ويتسمى شط القراقنة، وَتَوُّ ولى كُرَيْش.
- مالا تَوُّ رَسِينا على بَر!

- Tu sais, ici en Tunisie, on n'avait pas Mandrin* mais des corsaires* qui faisaient la « guerre de course » (G3).
- Des pirates qui faisaient les courses ?
- En quelque sorte, sauf que le supermarché, au 17e siècle, c'étaient les navires qu'ils croisaient en mer Méditerranée et les villes du Sud de l'Europe. La razzia* des fins de saison.
- Nous, la « guerre des courses », c'est quand les soldes commencent ...

4 corsaires
القراصنة

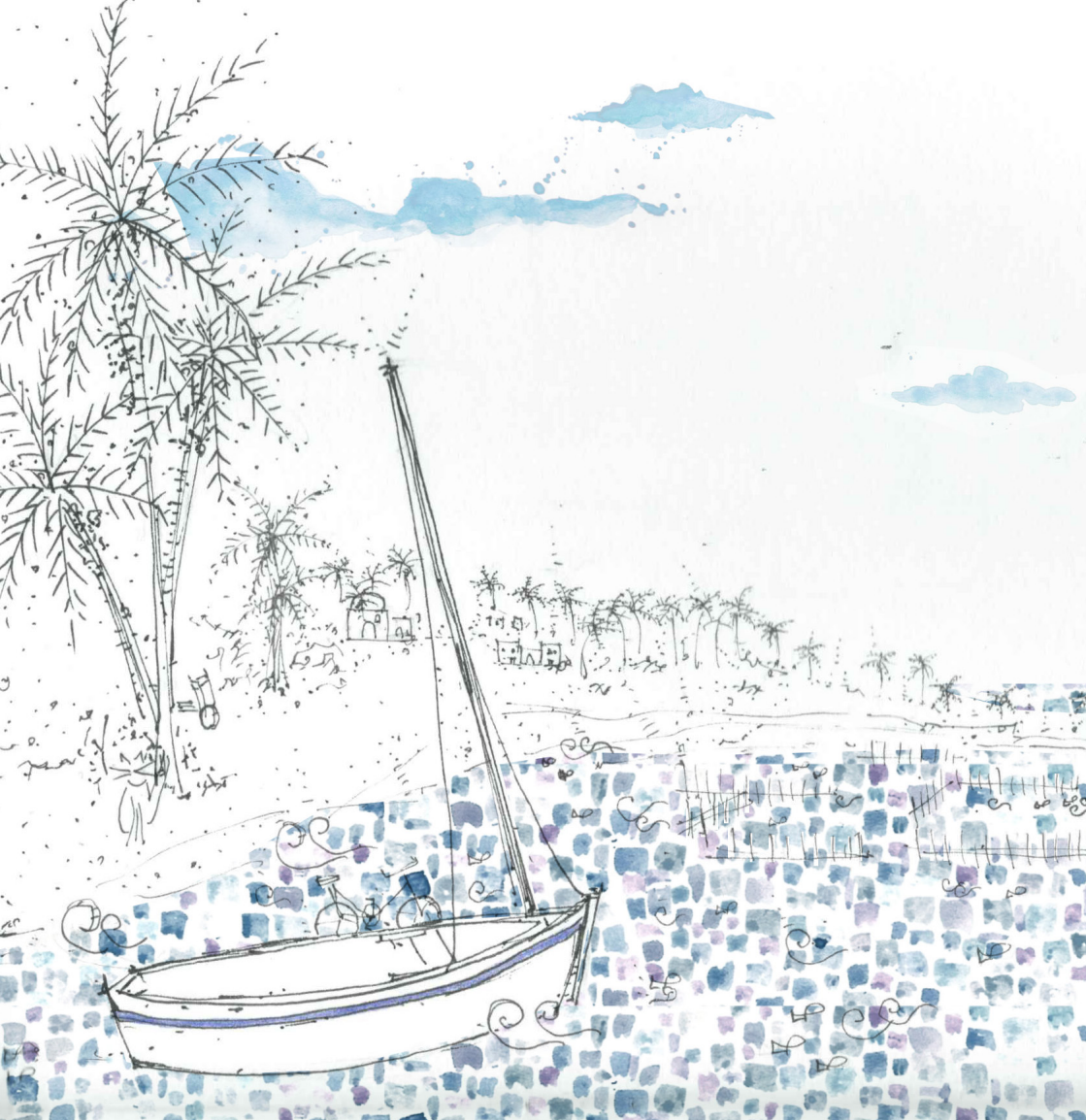
- تعرف، إحنا ما عندناش بأندي كيما ماندران* متاعكم، أما كان فَمُ في القرن 71 و81 قراصنة*.
- قرا شُنُو؟
- لا، موش قراشنو! هاذوما كيما مندران متاعكم، أما في البحر، يهجموا عَل المراكب في المتوسط ويغوروا ع السِّلعة والناس إليلي فيها.
- إحنا ما عندنا هجوم ع السلعة كان وقت الصولد.

- On pourrait aller aux îles Kerkennah*.
Je t'apprendrai à piéger le poulpe à la karour* et les poissons à la charfia*. On mangerait le poulpe en couscous ou bien une marka avec du pain gallit*.
- Les îles Ker que quoi? Si c'est comme nous avec les îles Kerguelen*, on n'est pas rentré...
- Mais non, les îles Kerkennah sont juste en face de Sfax, dans le golfe de Gabès. On y va passer le week-end et l'été. C'est comme Djerba*, mais en mieux...

جزر قرقنة
2
les îles Kerkennah

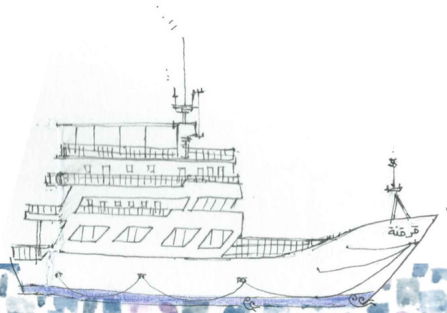
- نَجْمُوا مِشْيُوا إِلْ جَزْر قَرْقَنَة * . تَوَّ نَعْلَمِكْ تَصْطَاد الْقَرْنِيطْ
بِالْقَارُورْ * ، وَالْحُوتْ بِالشَّرْفِيَة * ، وَنَاكَلُوا كِيسْكَو بِالْقَرْنِيطْ وَإِلَّا
مَرْقَة بِالشَّلِيطْ * .
- جَزْر قَرْقَنِيطْ ؟ إِذَا كَانَ كَيْمَا جَزْر كِزْغَلِينْ عِنْدَنَا ، مَا عَمَلْنَا
شَيْءً ...
- لَّا ، لِإِ جَزْر قَرْقَنَة جَايَة مُقَابِلْ صَفَاقْسْ ، فِي خَلِيجْ فَابَسْ . مِشْيُوا
أَلْهَا عُلْ الْوُدْ ، بَابُورْ ! يَعْذِيبُوا الْوَيْكَانْدْ . كَيْمَا جَرْبَة ، أَمَّا أَقْرَبْ ...

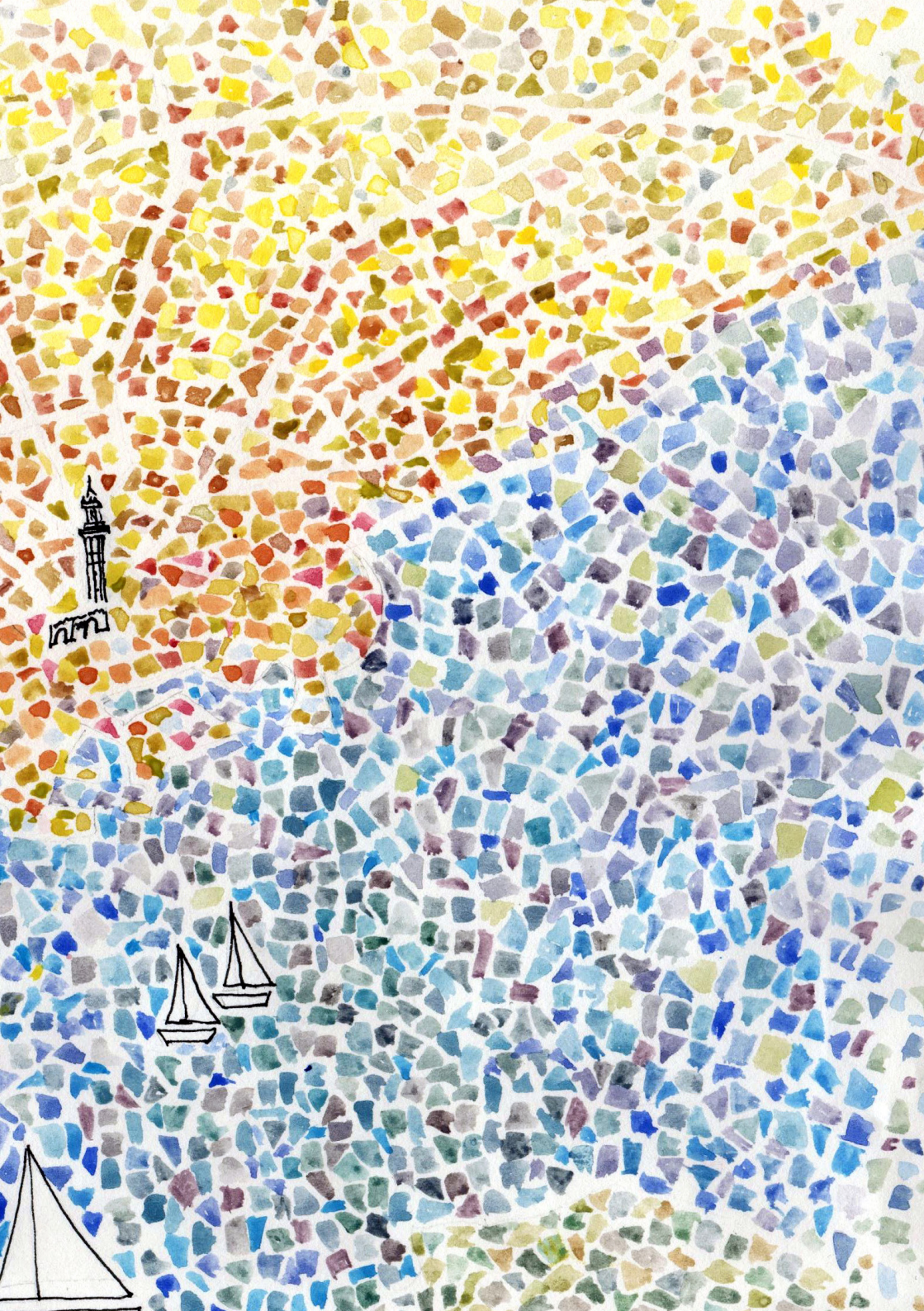
- Hier à Sousse*, hier à Sousse, ici à Sfax, ici à Sfax, demain Paris...
- Qu'est-ce que tu chantonnes? Tu viens d'arriver et tu parles déjà de repartir? La ville ne te plaît pas?
- Si! C'est une chanson que ma tante m'a mise en tête. Fais-moi voir ta ville!
- Bienvenu à Sfax, la « capitale du sud » (G2) de la Tunisie... qui est située au milieu du pays, sur la côte. C'est la plus grande ville après Tunis! Et à part la « montagne de la SIAPE* », elle est toute plate.
- Vous devriez y mettre un téléphérique avec des « bulles » * (G1) pour voir la ville.
- On voudrait surtout la voir disparaître! C'est une montagne de phosphogypse* (G4), le déchet produit par l'industrie des engrais qu'on exporte de Sfax. Aucun arbre ne pourra jamais pousser dessus et on n'est pas près d'y entendre le chant des cigales. (G1)

« capitale du sud »
1
« عاصمة الجنوب »
« عجبتي! هاذي غناية حفظها لي خلتي. أي وريني بلادك!

- أمس في سوسة*, أمس في سوسة، هنا في صفاقس، هنا في صفاقس، غدو باريس...
- أش تزن وحدك؟ تو وصلت، تو تجب تمشي؟ ما عجبتيكش البلاد؟
- عجبتي، عجبتي! هاذي غناية حفظها لي خلتي. أي وريني بلادك!
- أهلا بيك في صفاقس، «عاصمة الجنوب» في تونس... هي موجودة في وسط البلاد ع الساحل. هي أكبر مدينة بعد تونس! ويذا استنينا جبل «السياب»، هي في أرض مستوية. لازمكم تعملولها تلفريك بالقاعات باش تشوفوا البلاد.
- إحنا ماذا بينا يتنحى! هذا جبل فوسفوجيبس* فيه نفايات صنع الأسمدة إلي يصدروها من صفاقس. حتى شجرة ما تنبت فيه، وعمرك ما تسمع فيه بوضرار يصرصر كيما عنكم...

سوقنا

S

Sfax

صفاقس بالنسبة إلى الحوار، وبالعربية الفصحى بالنسبة إلى التقديم والمقدمة ومعجم الكلمات. تتكون القصة من عدد من المشاهد التي تصور الحياة اليومية من خلال حوارات قصيرة بين طفلين مراوغين، يحبذان التورية في الكلام، ويأخذان كلامهما وكلام المدينتين على محمل الجد تارة ومحمل الهزل تارة أخرى.

وبالطبع، يمكن مطالعة الكتاب من بداية كل نزهة إلى نهايتها، كما يمكن الانتقال من موضوع إلى آخر. فكل كلمة لها مقابلها في المدينة الأخرى، ممّا يسمح بالمرور من لفظ إلى لفظ. يمكن أيضا أن نجمع ما بين درب صناعة القفازات ودرب صناعة الأحذية، وما بين «الكناتري» مجهول الهوية وقاطع الطرق ماندران، أو أن نسلك المسالك الزراعية ما بين حياضات الزيتون ومزارع الجوز. كما يمكن الرجوع إلى صفحات المعجم الموجودة داخل الكتاب والشروء بين سطورها...

أما الرسوم، فهي تمكن بطريقتها الخاصة، من ربط المدينتين إلى بعضهما البعض بواسطة المقاطع المشهدية الخيالية أو المقاطع العرضية أو الارتفاعات المزدوجة أو المشاهد الحضرية الفسيفسائية، وقد تخفي بين خطوطها ما يوحد المدينتين: الدراجات الهوائية والدراجات النارية، «الموبيلات زرقة»، و«السكوتارات» والقطط، وكأنها ألحان تتردد في حنايا المعمار

مرحباً بكم!

إن هذا الكتاب وليد مشروعين اثنين : مشروع بيداغوجي ومشروع تعاون دولي بين المدن.

يسهم معهد التعمير وجغرافيا الآلب يسهم في إرساء علاقات تعاون بين مدينتي غرونوبل و صفاقس من خلال ورشات عمل حول التعمير وتخطيط المدن. وقد تمخضت تلك الورشات، في غضون ست سنوات، عن جملة من المشاريع التي خلقت حدثا ثقافيا حقيقيا بالمدينتين من خلال الاختلاط بالمتساكنين وتنظيم المعارض التي قدمت نتائج تلك الأعمال. ولقد بادرت مدينتا غرونوبل و صفاقس، وجامعة صفاقس، والنقابة المختلطة للنقل العمومي بغرونوبل، وشركة الدراسات وتهيئة السواحل الشمالية بمدينة صفاقس (مشروع تبرورة)، والجمعيات المحلية المهتمة بالأشخاص ذوي الحركة المحدودة...، بتقديم عدد من الاستفسارات لدى الطلبة. وتتعلق تلك الإيضاحات بإشكاليات ذات صلة بالتعمير كالنقل ووسائل النقل، والنفاذ إلى المدينة، وكذلك تراثها المعماري والحضري، والعلاقة بينها وبين مرفئها، ومكانة التجهيزات الرياضية بها، إضافة إلى الفلاحة الحضرية، والتحكم في النفايات، ومكانة الطفل، فضلا عن العلاقة بين الصحة والمدينة، إلخ.

وبالتوازي مع تلك الورشات، تم بعث مشروع بيداغوجي يحث الطلبة الناطقين باللغة الفرنسية الذين يزورون صفاقس على التحوار مع طلبة مستر «التعمير والتعاون الدولي» باللغة الإنجليزية وإلى مساعدة الطلبة عموما على تصور مستقبل مهنتهم كمخططي مدن من خلال التعاون وتبادل المعارف. كما يرمي إلى جعل الطلبة يتحاورون حول كلمات المدينة والتعمير (تخطيط المدن) كل بغته. هكذا اكتشف الطلبة أن المدينتين تشتركان في بعض الكلام وكثير السقام. يمثل إذن هذا الكتاب امتدادا لتلك المشاريع ويطمح إلى تقديم صفاقس وغرونوبل من خلال محادثة تدور بين طفل من صفاقس وطفل من غرونوبل، يتزاوران.

ليس لهذا الكتاب لا رأسا ولا عقبا، وقد يُقرأ من اليمين إلى اليسار مثل كل كتاب أُلّف بالعربية أو عكس ذلك مثل المؤلفات التي حُررت بالفرنسية. هو متعدد اللغات، إذ كتب بالفرنسية وباللهجة المحلية المتداولة بين سكان مدينة

يسر «دار فرنسا» الترحيب بنشر هذا الكتاب الذي يحتفي بالتعاون الرائع القائم بين مدينتي صفاقس وغرونوبل.

ما من طريقة أمثل لترجمة هذا التعاون من عرض رؤية وكلمات طفلين، كل منهما يكتشف الآخر في محيطه. إنّه في آنٍ واحد رمز للتسامح والانفتاح والغيرية والمشاركة. أليست هذه، في النهاية، مقومات التعاون الناجح؟

هذه التوأمة ومنذ تأسيسها عام 1969 أولدت عددا من المشاريع التي قام بها الرجال والنساء على شاطئي البحر الأبيض المتوسط. إنها تتمثل أساسا في التعاون المثمر في موضوعات مهمة، كالتنمية الاقتصادية والتكوين المهني ودعم القطاع التطوعي والمجتمع المدني والبيئة والتخطيط الحضري والمدن المستدامة وطبعا التعاون الجامعي (مع كليات الطب، والتصرف والاقتصاد، وعلاوة على ذلك، معهد غرونوبل للتعمير والجغرافيا). يقوم هذا التعاون على فلسفة مشتركة للتعاون الدُّولي، في حوار الند للند.

إنه لمن دواعي السرور أن تشارك «دار فرنسا» في إقامة هذه التبادلات كونها مكانا للترحيب ونقطة التقاء. كما أن الدار تحيي التعاون المبدع والمجدد الذي يقوم به المجتمع المدني وبلدية صفاقس.

فالكتاب يُبرز الصداقة والعلاقات المتينة التي تجمع أهل مدينتي غرونوبل وصفاقس. إنه يعكس، بشكل عام، الروابط بين الفرنسيين والتونسيين.

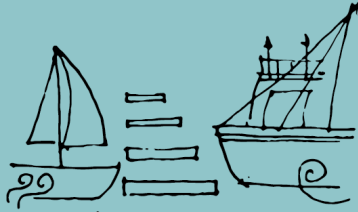
السيدة سمية الزرعي الشعباني فنصلة تونس بغرونوبل

هذا الكتاب من ثمرات المشروع الذي انطلق منذ ربيع سنة 2016. هو مشروع يعكس ثراء التعاون بين مدينتي صفاقس وغرونوبل من خلال فنصليتهما وبلديتيهما ومؤسساتهما الجامعية، وعبر عمل المجتمع المدني هنا وهناك. تشترك المدينتان في اللغات، إذ أن الفرنسية هي لغتنا الثانية، في حين تنتشر العربية بغرونوبل تماما مثل الإيطالية والإنجليزية، بالحي الجامعي وبأحياء أخرى. كما يردّ هذا الكتاب الاعتبار لعربيتنا الدارجة بوضعها في مرتبة اللغات الفصيحة بفضل رفة الترجمة وذكائها.

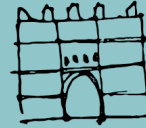
يُبرز الكتاب أيضا لباقة أهل صفاقس في تخيّر الألفاظ، لأنهم يهرون بكل يسر من العربية الفصحى إلى الدارجة التونسية، بل إلى تفرّعها المحلي، ثم إلى اللغة الفرنسية، ومن جملة إلى أخرى إذا لم يكن ذلك في الجملة نفسها. ومن ميزاته كذلك، أنه ييوح من وراء سوء الفهم، مثل ما يحصل مع كلمة «بلاد»، بأسرار قد يعسر كشفها.

يجدر هنا التنويه بهذا العمل الذي يقترح في آن واحد قراءة للصغار الذين سيستمتعون فيه بلذة التعرف على أنفسهم حتى قبل تعلم القراءة، وأخرى عاملة، تتعلق بالمعجم وذلك بفضل إسهام أخصائيين في التعمير والتراث واللسانيات. في النهاية، لقد نجح هذا الكتاب رفع تحدي بناء الجسور بواسطة الكلمات.

تقديم

100m

الله أكبر
الله أكبر

في لآت:

في س نرف لال ةغل لال سور د ذي مالت و ، بل لآل ايا فارغ ج و
س ق ا ف ص ي ف اس نرف ر اد ب ا ه ب ن ي ق ط ان ل ا ر ي غ ل

م و س ر ل ا :

ر ك ش :

ل م ع ل ا ة ر ا د ا ة م ع د ل ض ف ب ا ت ك ل ا ا ذ ه ر ا د ص ا م ت
ة د ا ي ق ة ن ج ل و ل ب و ن و ر غ ة ن ي د م و ي ب و ر و ا ل و ا ي ل و د ل ا
س ق ا ف ص ب اس نرف ر ا د و ل ب و ن و ر غ و س ق ا ف ص ة م ا و ت
ة ب ت ك م و " ي ل و د ل ا ن و ا ع ت ل ا و ر ي م ع ت ل ا " ر ا ت س م و
ا ض ي ا ر ك ش ل ا و . ب ل ل آ ل ا ي ا ف ا ر غ ج و ر ي م ع ت ل ا د ه ع م
ك و ر و د ر ا ج ن ا ر ي ب و ن ا ي و د و ب ا ي ت ك و ش ي ش ع ي ر س ي ل
ا ي ي و ف ي ن ف و ث م و ك ي ن و م و
م ي ل ع ت ت ا و ن س ع ب س ة ر م ث و ه و ب ا ت ك ل ا ا ذ ه
ل ب و ن و ر غ ة ع ا م ا ج ب ر ي م ع ت ل ا ر ا ت س م ة ب ل ط ل
ة م ا ج ب ا ي ا ف ا ر غ ج ل ا ي ف ه ا ر و ت ك د ل ا ة ب ل ط و ب ل آ
ل ك ، ا ش ا ر و ل ا ي ف ا ن و ا ل م ز ا ن ه د ي ج ل . س ق ا ف ص
ي د و ت ا م ل ا و ن ا م ا و و ر و ل ن ا ر م و ا ي ي و ف ي ن ف ن م
ت ا ر ا ب ع س ق ا ف ص ة ع ا م ا ج ن م ر ص ن ب ي ل ع ذ ا ت س ا ل ا و
ا ن ا ن ا ت م ا

- ي ن ا ر ع م ل ا ج ي س ن ل ا ة ش ر و ت ا ر و ش ن م ، 21018 ©

ل ب و ن و ر غ

ISBN 978-2-9565409-0-8

15 € . 20 د / ي ع ي ب ل ن م ت

ة ب ع ط م ب 2018 ر م ف و ن ر ه ش ي ف ع ب ط ل ا م ت
ة ي ع ا ن ص ل ا ة ق ط ن م ل ا ب ة ن ا ك ل ا " ت ن ر ب ا ف و ن "
س ق ا ف ص - 3002 ، ن ط ق ل ا ج ه ن ، " 2 ر ا ي ر د و ب "
ة ي س ن و ت ل ا ة ي ر و ه م ج ل ا

ت ا ر ا ع ش ل ا :

mu
International Cooperation
and Urban Development

مقافص
Stax | Grenoble
Association
de Développement
Stax Grenoble

Institut
Urbanisme &
Géographie
Alpine
UNIVERSITÉ
Grenoble
Alpes

ر ض ا ح م ذ ا ت س ا و ن د م ط ط خ م ، و ر ل ا ش ي م - ن ا ج
ة ع م ا ج) ب ل ل آ ل ا ي ا ف ا ر غ ج و ر ي م ع ت ل ا د ه ع م ب
م و ل ع ل ا ر ب خ م ب ث ح ا ب و ، (ب ل ل آ ل ب و ن و ر غ
ث ح ب ل ل ي ن ط و ل ا ز ك ر م ل ل ع ب ا ت ل ا ة ي ع ا م ت ج ا ل ا
ص . و ص ن و ة ر ا د ا ة : اس نرف ب ي م ل ع ل ا
ة ذ ا ت س ا : ن د م ط ط خ م و ة ي ر ا م ع م ، ن ي د ب ا ع ف ا ف ع
ب ل ل آ ل ا ي ا ف a ر غ ج و ر ي م ع ت ل ا د ه ع م ب ة د ع م ب
م . و س ر : (ب ل ل آ ل ب و ن و ر غ ة ع ا م ج)

ة ي ل ح ل م ل ا ة ي م ا ع ل ا ي ل ا ل ق ن ل ا و ة م ج ر ت ل ا
ث ا ر ت ل ا ي ف ث ح ا ب ، ي ط و ل ق ب ل ا ر ص ن ل ا
ب د ا ل ا ي ف ي و ي د ا م ل ا ر ي غ و ي د ا م ل ا ي ف ا ق ث ل ا
ث ا ر ت د ق ف ت م و ف ح ا ت م ظ ف ا ح م و ، ي و ف ش ل ا
ذ ا ت س ا و ، ث ا ر ت ل ل ي ن ط و ل ا د ه ع م ل ا ب ق ب ا س
ة ي ل ك ب ة ي ف ح م ت م ل م و ل ع ل ل ق ب ا س ن و ا ع ت م
، س ن و ت ب ة ي ع ا م ت ج ا ل ا و ة ي ن ا س ن ل ا م و ل ع ل ا
ب ي ل ا س ا ل ا خ ي ر ا ت ل ق ب ا س ن و ا ع ت م ذ ا ت س ا و
س ق ا ف ص ب ف ر ج ل ا و ن و ن ف ل ل ي ل ا ع ل ا د ه ع م ل ا ب

ع م ن و ا ع ت ل ا ب :

س ق ا ف ص ة م ا و ت ة د ا ي ق ة ن ج ل) ش ي ش ع ي ر س ي
ة ع ا م ا ج) ر ص ن ب ي ل ع و (س ق ا ف ص ، ل ب و ن و ر غ و
، اس نرف ر ا د) ن ا ي و د و ب ا ي ت ا ك و (س ق ا ف ص
(ب ل ل آ ل ب و ن و ر غ ة ع ا م ا ج) و ر و ل ن ا ر م و (س ق ا ف ص
ت ا ي ا و ف ي ن ف و (ل ب و ن و ر غ ة ن ي د م) ث م و ك ي ن و م و
(ب ل ل آ ل ب و ن و ر غ ة ع ا م ا ج)

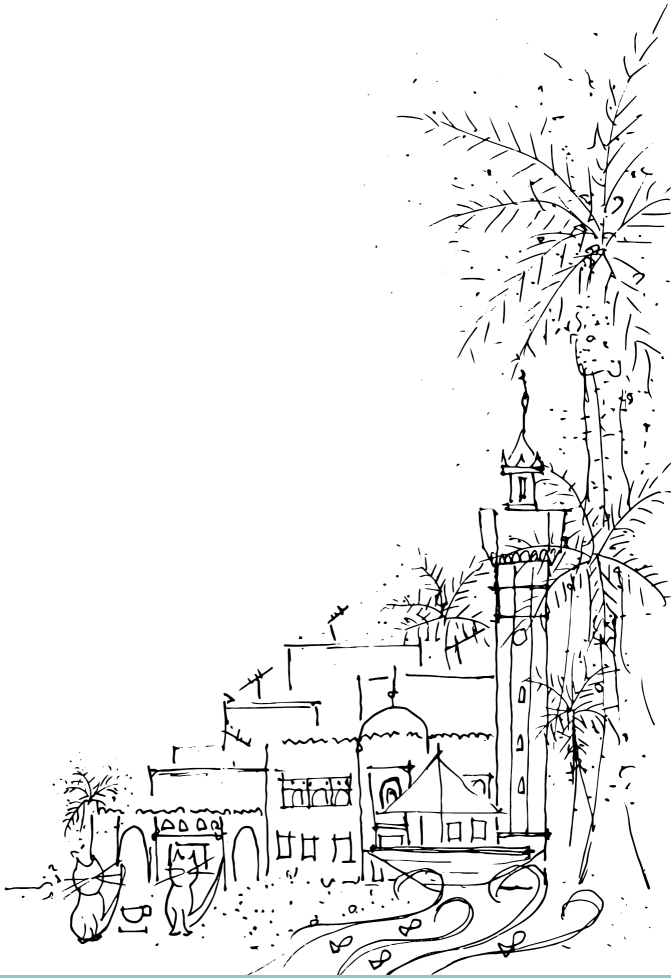
ة ع ا ر م :

ر ص ن ل ا و ش ي ش ع ي ر س ي و ن ي د ب ا ع ر س ا ي
ن ا ل و غ ي س و ر ص ن ب ي ل ع و ي ط و ل ق ب ل ا
ي ر و ل ف ز ا و س ن ا ر ف - ي ر ا م و ز و ل ل ا ي م ل س و ا ي ن و ك
- ي ر ا م و ا ي ي و ف ي ن ف و ن ا ج ي ت ي ب ز ا و س ن ا ر ف و
ر ا ز ب " ن م ز ا ل ب ل ا ز و س و ك ي و ك ن ي ت س ي ر ك
ر ي م ع ت ل ا د ه ع م ة ب ت ك م و ظ ف ا ح و " ن ا ب ر و ا

عز ونوبل

8

صفاقس

Jean-Michel Roux
Afaf Abin

Les éditions de l'Atelier
de Tissage urbain

نازي م ل اب م ل ا ك